

1. (A) Klasifikace hlásek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova*

Učivo: *zvuková podoba jazyka – zásady spisovné výslovnosti, modulace souvislé řeči (přízvuk slovní a větný), intonace, členění souvislé řeči (pauzy, frázování)*

Situace: 6. ročník ZŠ, téma poučení o zvukové stránce jazyka

U: Tak, Pepčo, jedeme, vezmi si další cvičení. Co tam máme dělat?

Ž 1: Máme se rozhodnout, ve které větě je slovo, ve kterém je dvojhláska.

U: Tak, dobře. Šup, vezmi si první větu.

Ž 2: *Náš spolužák vyhrál recitační soutěž.* Hmm... No... Asi slovo *soutěž*. To bude asi dvojhláska.

U: Výborně. Další. Marku.

Ž 3: *Roucho je staré označení pro šaty nebo oděv.* Tak tam bude to slovo *roucho*.

U: Ano.

Ž 4: Paní učitelko, proč je to slovo *roucho*? Dyt' já to můžu přece normálně říct jako *ro- a - ucho*.

U: No, to sice ano, ale jak to, děti, vlastně je s těmi dvojhláskami? Co jsme si včera říkali?

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost poslední otázky učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.
- 2) Komentujte odborně podstatu dvojhlásky v češtině.
- 3) Vytvořte vlastní výukovou situaci vedoucí k osvojení klasifikace hlásek.
- 4) Zamyslete se nad oprávněností učiva o klasifikaci hlásek v kurikulu ZŠ.
- 5) Vytkněte základní prohřešky ve výslovnosti samohlásek v běžně mluvené češtině, které budete sledovat u žáků. Navrhněte způsob nápravy.

2. (A) Morfonologické alternace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfolologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ, téma deklinační vzory

U: Radku, přečti zadání dalšího cvičení.

Ž 1: *Skloňujte slova v závorce. Větu přečtěte.*

U: Díky, Radku. Vezmi si první větu.

Ž 1 (čte): *Nezapomeň koupit jedno balení (vejce, mn. č.) _____*. Nóó, tak tam bude... já nevím. Tak asi *Nezapomeň koupit jedno balení vajcí*.

U: Co ostatní? Souhlasíte?

ŽŽ: Jo.

U: Radku, máš to špatně. Tohle je špatný tvar slova. Zkus to znovu.

Ž 1: Já nevím.

U: Jano, zkus to ty.

Ž 2: *Nezapomeň koupit jedno balení vajec*.

U: Výborně. Pepo, další větu.

Ž 1: *Stáli jsme na (mráz, č. j.) _____*. To bude... hmm... *Stáli jsme na mraze?*

U: Ano. Výborně. Další, Honzo!

Ž 3: Ale paní učitelko, my doma říkáme, že jsme třeba stáli *na mrazu*, ne *na mraze*. Co je teda správně?

Otázky/úkoly:

1) Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost reakcí učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.

2) Posuďte oprávněnost zařazení učiva o morfonologických alternacích do kurikula ZŠ. K čemu je důležité?

3) Které typy morfonologických alternací se v textu vyskytují? Které další alternace pokládáte za vhodné představit žákům ZŠ? Odůvodněte na základě komplexní odborné znalosti problematiky.

4) Na základě svých znalostí historické mluvnické odůvodněte, která hlásková změna vedla k rozdílnosti kořenových alomorfů v současných tvarech nominativu a genitivu prvního příkladu řešeného v ukázce.

5) Odpovězte odborně správně na otázku Ž 3 v poslední replice dialogu.

3. (A) Záznam hlásky písmem

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *lexikální, morfologický a syntaktický pravopis v návaznosti na poznatky z 1. stupně ZŠ*

Situace: 7. ročník ZŠ, téma procvičování pravopisu

U: Honzo, a teď pravopis, vezmi si další příklad.

Ž 1: *Starobylý hra* ____ . Hrad. Píšeme -d-.

U: Výborně. Proč?

Ž 1: No... protože... (*ticho*) No protože si můžu říct *hradní*.

U: Ano, výborně. Napadne vás ještě nějaké slovíčko, které by se chovalo podobně?

Ž 2: *Let – letní*.

U: To sice jo, ale já jsem chtěla tu dvojici.

Ž 2: Dyt' jsem ji řek. *Let – letní*.

U: No, jakou dvojici mám na mysli? Honem. Vždyť jsme to včera probírali.

Ž 3: *Led a let*?

U: No jasně. Výborně.

Ž 2 (*šeptem ke spolužákovi*): Cože? Já tomu nerozumím. Jak jako dvojici?

U: Ticho vzadu. Pokud máš dotaz, přihlas se. Marku, prosím tě, další spojení.

Ž 4: ____ *práva domu*. No, tak tam bude z-.

U: Souhlasíte? Co ostatní?

Ž 5: No bude tam. Jako že napsal zprávu domu.

U: No to ale asi bude myšleno jinak, ne?

Ž 5: A jak? Jako nákou esemesku třeba. Nebo já nevím.

Otázky/úkoly:

1) Komentujte odbornost a didaktickou vhodnost odpovědí učitelky a navrhněte vhodnější formulaci.

2) Navrhněte vlastní výukovou situaci pro osvojení a upevnění lexikálního pravopisu.

3) S kterými žákovskými poznatky a dovednostmi v pravopise osvojenými na 1. stupni ZŠ můžete počítat?

4) Komentujte vhodnost příkladů pro odůvodnění pravopisu, které předkládali žáci v ukázce.

5) Jaké teoretické znalosti o českém pravopisu (podle RVP) by měl mít absolvent ZŠ?

4. (B) Zvuková realizace nářečí

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *zvuková podoba jazyka, zásady spisovné výslovnosti, rozvrstvení národního jazyka*

Vyberte vhodný mluvený (např. písničkářský) text z odlišné nářeční oblasti, než jsou střední Čechy, didakticky vhodný k naplnění očekávaného výstupu RVP ZV.

Svůj výběr zdůvodněte.

Modelujte výukovou situaci, v jejímž rámci žákům zprostředkujete prvky zvoleného nářečí a problematiku nářečí vůbec.

Která nářečí jsou svými zvukovými vlastnostmi natolik specifická, že mají potenciál způsobit komunikační potíže?

Jak žákovi vysvětlíte důvod vzniku a zanikání nářečí? Modelujte výukovou situaci.

5. (A) Zvuková stránka jazyka

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci; spisovně vyslovuje česká a běžně užívaná cizí slova*

Učivo: *mluvený projev – zásady dorozumívání (komunikační normy, základní mluvené žánry podle komunikační situace), zásady kultivovaného projevu (technika mluveného projevu), zvuková podoba jazyka – zásady spisovné výslovnosti, modulace souvislé řeči (přízvuk slovní a větný), intonace, členění souvislé řeči (pauzy, frázování)*

Situace: 9. ročník, dialog na začátku první vyučovací hodiny

U: Petro, všimla jsem si, jak jsi líčila Karolíně, jak ti málem ujela tramvaj a že jsi málem přišla pozdě.

Ž: No já jsem vlastně přišla pozdě.

U: A omluvila ses paní učitelce?

Ž: Jo, ale já jsem přišla pozdějc jen o chvílku.

U: No, to teď je jedno, mohla bys nám předvést, jak ses jí omlouvala?

Ž: Paní učitelko, prosím vás, promiňte, že jsem přišla pozdě, ujela mi tramvaj... (s pečlivou výslovností).

Ž 2: No ale takle si to neřekla, žejo...

Ž: Ale jo jo...

Ž 2: Ale ne ne...

U: Tak jak to řekla?

Ž 2: Řekla si: Pančelkosimvás promiňte že semřšla pozdě, uela mi tramvaj (rychle). A děsně si mlela a nemohla si popadnout dech.

U: To je jasné, když dobíhala... A proč jsi to teď řekla jinak?

Ž: Protože teď už nejsem udýchaná...

U: Aha, to je docela důležitá okolnost... A raději jsi to tedy řekla pomaleji. Myslíš, že je to lepší, mluvit pomaleji?

Ž: No asi jo...

U: A proč?

Ž: No asi abyste to stíhali...

U: Ale když jsi to vyprávěla Karolíně, tak jsi mluvila taky dost rychle. Karolína to stíhá?

Ž: Jo...

U: A my ne?

Ž: No vás je víc, takže někdo možná ne...

Otázky/úkoly:

- 1) Který útvar národního jazyka je užit v promluvě žákyň a jaký postoj má k jeho užívání, podle vašeho názoru, učitel zaujmout? Charakterizujte jej z ortoepického hlediska.**
- 2) Uved'te alespoň 5 pravidel ortoepie češtiny a pojmenujte nedostatky, jichž se dopustila žákyně v ukázce.**
- 3) Které faktory obecně ovlivňují podobu mluveného projevu? Uved'te vnější i vnitřní faktory spojené s mluvčím, adresátem i s komunikační situací.**
- 4) Jakou roli mezi různými faktory ovlivňujícími mluvní styl hraje artikulace?**
- 5) Posud'te a komentujte učitelčin didaktický zásah a modelujte výukovou situaci, kterou naplníte očekávaný výstup z RVP ZV.**

6. (A) Derivace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh; v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žáci píší na tabuli příkladová slova a rozhodují, zda je slovo tvořeno pomocí předpony.

U: Další slovo je *výmaz*. Jak je tohle slovo utvořeno?

Ž 1 (podtrhává *vý*)

U: Dobře. Další k tabuli může přijít Michal. Napiš si slovo *vížka*.

Ž 2 (píše): *výš...*

U: Ne, napiš si *vé*, měkké *i*, *ž* a tak dále.

Ž 2 (opravuje): *vížka*

U: Tak co? Jak to bude s tímhle slovem?

Ž 2 (podtrhává *vi*)

U: Tady právě žádná předpona není. Proto jsem chtěl, aby sis napsal tu *vížku* s měkkým *i*.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup a výběr příkladů k rozboru, navrhněte alteraci.
- 2) Posud'te poslední učitelovu repliku z hlediska odbornosti lingvistického výkladu.
- 3) Uved'te různé typy derivace a navrhněte vhodnou výukovou situaci k expozici tohoto učiva. Konkrétní typ derivace si student vylosuje u zkoušky.
- 4) Vyložte problematiku slovotvorné motivace z lingvistického i didaktického hlediska.
- 5) Navrhněte alespoň 5 slov vhodných k slovotvornému rozboru v 6. ročníku ZŠ. Pojednejte o této analýze slov z hlediska lingvistického i didaktického.

7. (A) Frazeologie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazéměch*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

Žáci pracují s publicistickým textem.

Ž 1 (čte): Pomyslnou třešničkou na dortu sobotního zápasu pak byla závěrečná branka libereckého útočníka.

U: Tady můžete vidět příklad frazému, o frazeologii jsme mluvili minule. Kdo ho už našel?

Ž 1 (váhá): Třešnička na dortu?

U: Ano. A proč to ten autor použil, co myslíte?

Ž 1: Aby to nebylo tak nudný?

U: Taky. Frazém je hlavně jako ozvláštnění toho textu. Kdo dokáže uvést další příklady frazémů?

Ž 2: No, když třeba někdo dobře slyší, říká se, že slyší trávu růst.

U: Velmi správně.

Ž 3: Třeba ty si blbá jako štoudev. Co je to vlastně štoudev?

Otázky/úkoly:

1) Posuďte odbornou správnost učitelova vysvětlení podstaty frazému. Porovnejte lingvistické a didaktické pojetí frazémů.

2) Komentujte závěrečnou repliku výukové situace. Jak by mohl učitel žakovu reakci využít?

3) V které oblasti veřejného života se můžete setkat s aktualizací frazémů? Doložte příklady z možných oblastí zájmu žáka 7. roč. ZŠ.

4) Navrhněte výukovou situaci, jež by vedla k naplnění očekávaného výstupu z učení. Modelujte výukovou situaci, která bude zahrnovat expozici učiva o frazeologii.

5) Na které poznatky a dovednosti žáků z 1. st. ZŠ může učitel navazovat v oblasti frazeologie?

8. (A) Kognitivní lingvistika: metafora

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

V rámci přípravy na vydání prvního čísla školního časopisu čtou žáci různé typy publicistických textů.

Ž (čte): Pomyslnou třešničkou na dortu sobotního zápasu pak byla závěrečná branka libereckého útočníka.

U: Tady můžete vidět příklad metafory, o které jsme mluvili minulý týden. Kdo ji už našel?

Ž (váhá): Třešnička na dortu?

U: Ano. A proč to ten autor použil, co myslíte?

Ž: Aby to nebylo tak nudný?

U: Taky. Metafora je hlavně jako ozvláštnění toho textu. Kde ještě se hlavně setkáte s metaforami?

Ž: V básních. V literatuře.

U: Přesně tak. Až budete psát ty články, taky použijte nějaké metaforu. Bude to pak čtivější.

Ž: Cože? Jak mám vymyslet metaforu? Nemám básnický střevo.

U: No vidíte, a to je taky metafora. Napadne vás ještě další metafora, v níž figuruje část lidského těla?

Ž: Otec hlava rodiny, vzít nohy na ramena, oko do duše okno.

Ž: Zoubky jako perličky, oči jako pomněnky.

U: Správně.

Otázky/úkoly:

1) Objasněte různé filologické přístupy k chápání metafory. Posud'te odbornou správnost a úplnost učitelova vysvětlení z hlediska kognitivní lingvistiky a jejího přístupu k metafoře.

2) Navrhněte výukovou alteraci, jež by vedla k naplnění očekávaného výstupu z učení.

- 3) Komentujte závěrečné repliky výukové situace. Jak by mohl učitel reakce žáků využít k vysvětlení antropocentrismu v jazyce? Navrhněte možnosti.**
- 4) Navrhněte, jak situaci propojit s objasněním procesu frazeologizace v jazyce. Jak by mohl tento přístup obohatit komunikační výchovu na 2. stupni ZŠ?**
- 5) Navrhněte možnost, jak žákům objasnit vhodnost a přiměřenost užívání frazémů na rozdíl od klišé.**

9. (A) Kompozice

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Složená slova neboli složeniny vznikají skládáním. To znamená, že dáme dohromady dvě slova a máme složeninu, např. *okamžik, pantáta, chválabohu, lesostep*.

Ž 1: Já tomu nerozumím, v tom posledním slově je slovo step, ale proč je tam leso? To přece není slovo.

U: Tam je slovo les. A pak je tam to o.

Ž 2: A proč je tam to o?

U: To se v nich taky objevuje.

Napište si další příklady slov, která vznikla skládáním: *kolotoč, černoze, mimozemšťan, dřevorubec, velkoměstský*. A pak máme složeniny, jako třeba *eurobal* nebo *cyklodres*. Tam je jedno slovo cizího původu.

Ž 1: Já tomu fakt nerozumím.

Otázky/úkoly:

- 1) Pokuste se identifikovat, proč žák výkladu nerozumí. Přeformulujte vysvětlení tak, aby bylo odborně správně.
- 2) Modelujte výukovou situaci vedoucí k poznání principů kompozice v češtině.
- 3) Uveďte alespoň 5 příkladů, na kterých lze objasnit různé typy kompozit.
- 4) Rozlište na konkrétních příkladech postavení slovtvorných principů derivace a kompozice v českém jazyce s přihlédnutím k (vámi plánované) časové dotaci nutné k výuce tohoto učiva.
- 5) Na základě lingvistické literatury jmenujte kompetence nutné pro výuku tématu kompozice. Vysvětlete problematiku hybridní kompozice.

10. (A) Lexikografie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák samostatně pracuje s Pravidly českého pravopisu, se Slovníkem spisovné češtiny a s dalšími slovníky a příručkami*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Dneska mám pro vás slovník a budeme se v něm učit hledat. Nejprve nechte kolovat po třídě tenhle klobouk a z něj si vylosujte jeden papírek.

(Žáci si předávají klobouk a tahají si z něj papírky.)

U (po dokončení výběru): Teď nechám kolovat slovník a každý si v něm najde své slovo a řekne nám, co znamená.

(Žáci postupně berou do ruky slovník, hledají své slovo, přečtou celé heslo a pošlou slovník dál.)

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup při práci se slovníkem a upozorněte na nedostatky takového postupu.
- 2) Navrhněte expozici učiva o lexikografii zvlášť pro ZŠ a zvlášť pro SŠ podle očekávaného výstupu.
- 3) Stručně pohovořte o vývoji slovníkářství českého jazyka, uveďte hlavní díla a jejich představitele.
- 4) Rozlište, které typy slovníků jsou potřebné pro žáky na ZŠ a jak je tento soubor slovníků rozšiřován na škole střední (uvádějte příklady všech typů slovníků). Vždy uvádějte autora/autory, časové zařazení a další charakteristiky slovníků.
- 5) Vysvětlete, co je to makrostruktura a mikrostruktura slovníku.

11. (A) Odvozování příponami

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žáci chodí k tabuli, učitel jim nadiktuje slovo a oni zatrhávají příponu, kterou jsou slova utvořena.

U: Letadlo.

Ž 1: *píše na tabuli.*

U (komentuje): ...ad ... lo. Skvěle, teď podtrhni, čím je slovo utvořeno.

Ž 1 (podtrhává): *adlo.*

U: Správně, je utvořeno koncovkou *adlo*. Další. Bidlo.

Ž 2: (*píše na tabuli*): Bydlo. *A podtrhává posloupnost písmen dlo.*

U: Tak, teď nám vysvětlí, proč se ve slově *bidlo* píše měkké i.

Ž 2: (*opravuje i a mlčí*).

U: Protože to není vyjmenované slovo. Podtrhni *idlo* a řekni nám, čím je slovo utvořeno.

Ž 2 (podtrhává zadanou posloupnost písmen a říká): Tímhle.

U: Správně.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnot'te učitelův didaktický postup a výběr příkladů k rozboru, navrhněte alteraci.
- 2) Zhodnot'te odbornou stránku učitelova výkladu.
- 3) Jak žákům vysvětlíte, co je to přípona. Pojednejte o dalších morfémech, které mohou fungovat jako slovotvorné prostředky, a porovnejte jejich odborné a didaktické vymezení.
- 4) Na základě morfematického rozboru slova vysvětlíte, proč žák č. 1 odpověděl špatně. K čemu využije žák poznání morfematické a slovotvorné analýzy a kdy?
- 5) Na které poznatky a dovednosti žáků z 1. st. ZŠ může učitel navazovat v oblasti morfematiky a stavby slova?

12. (A) Onomaziologické kategorie

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: gymnázium

Žáci pracují s textem a provádějí slovotvorné rozborů vybraných slov.

Po skončení:

U: Nyní zopakujte, které onomaziologické kategorie znáte.

Žáci správně uvedou mutaci, modifikaci, transpozici a konverzi.

Následně vybraná slova z textu k jednotlivým onomaziologickým kategoriím přiřazují.
Vznikne problém se slovem „pokojská“.

Ž 1: Pokojská... to je mutace.

U: Ne, je to transpozice.

Ž 1: Jak to, je to přece přechylování.

Ž 2: A není to konverze?

Otázky/úkoly:

1) Vysvětlíte, v čem spočívá problém řešení úkolu žáky a učitelem, a objasníte na základě odborných znalostí, které řešení je správné.

2) Posuďte vhodnost didaktického postupu, resp. navrhněte jeho alteraci.

3) Na základě studia odborné lingvistické literatury se zamyslete, zda učivo o onomaziologických kategoriích je pro žáky gymnázia komunikačně užitečné, resp. vysvětlíte proč (viz očekávaný výstup RVP GV).

4) Postihněte hlavní znaky slovotvorby v češtině.

5) Objasněte rozdíl v pojetí a rozsahu výuky slovotvorby na ZŠ a SŠ a oprávněnost tohoto rozdílu.

13. (A) Paronymie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje a příklady v textu dokládá nejdůležitější způsoby obohacování slovní zásoby a zásady tvoření českých slov, rozpoznává přenesená pojmenování, zvláště ve frazémeh*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

Žáci pracují s příkladovými větami, v nichž mají za úkol nahradit česká slova synonymy cizího původu.

U: Všichni už dávno víte, co jsou to synonyma, ale pro jistotu to někdo připomeňte.

Ž 1: Jsou to slova stejného významu.

U: Správně. A protože budete pracovat s přejímkami, vysvětlete, co to jsou přejímky.

Ž 2: Ty jsou z angličtiny.

U: Přesně tak, přejímky jsou slova, která nejsou původem česká. Říká se jim také internacionalismy. Tak, teď přečtete první větu ve cvičení, které máte na pracovním listu.

Ž 3 (čte): Je to velmi účinný nástroj.

U: Tak, máme nahradit slovo účinný nějakým cizím slovem, které má stejný význam.

Ž 3 (mlčí)

U: Kdo by věděl?

Ž 4 (vykřikne): Efektní!

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte výukovou situaci z odborného i didaktického hlediska.
- 2) Navrhněte, jak byste odborně i didakticky správně reagovali na odpověď žáka 2.
- 3) Jaký význam má poznání paronymie pro rozvoj komunikačních dovedností žáka? Uveďte na příkladech.
- 4) Jak byste žáky vedli k ovládnutí učiva o cizojazyčných synonymech domácích slov? Modelujte výukovou situaci se silným komunikačním přesahem vedoucí k ovládnutí učiva o paronymech.
- 5) Nabídněte nejméně 5 příkladů paronym, která mohou vést motivačně k pobavení žáků.

14. (A) Rozvrstvení slovní zásoby

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žáci určují, zda jsou slova ve cvičení spisovná, nebo nespisovná:

U: Další může Lenka.

Ž 1: Naša sósedka. Nespisovné.

U: Dobře. To je nářečí, takže nespisovné.

Ž 2: Kluci vodešli. Vodešli je nespisovné.

U: Správně. A co ti kluci?

Ž 2: To bude asi taky nespisovné.

U: Kluk je slovo hovorové, tedy nespisovné.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup vzhledem k předepsanému očekávanému výstupu z učení. Navrhněte alteraci výukové situace.
- 2) Zhodnoťte odbornou správnost učitelova výkladu a pojednejte o stratifikaci národního jazyka.
- 3) Pojednejte o termínech dialekt/interdialekt a o užití dialektů a interdialektů v komunikaci.
- 4) Uveďte, na základě čeho a jak se formují různé vrstvy slovní zásoby (včetně příkladů vymezeného lexika) a oprávněnost zařazení tohoto učiva do výuky na ZŠ s ohledem na komunikační přístup k výuce a význam pro běžnou jazykovou praxi žáka.
- 5) Pojednejte o odborné literatuře o lexikologii a tvoření slov v češtině (včetně významných osobností a děl oboru) a vyberte tituly vhodné k práci s žáky na ZŠ a SŠ.

15. (A) Slovesný vid z hlediska slovotvorného

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: tvarosloví – *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*; slovní zásoba a tvoření slov – *slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U (opakuje): Probírali jsme vid. Víme, že dokonavý vid vyjadřuje děj, který byl dokonán, dodělán nebo dokončen. Nedokonavý vid vyjadřuje děj, který dokončen ještě nebyl. Slovesa spolu vytvářejí vidové dvojice. Nyní určete vid následujících sloves a doplňte k nim vidovou dvojici. Zadaná slovesa: *jít, radovat se, napsat, darovat, šít.*

Ž 1: Jít – to je sloveso dokonavé.

U: Ano, a vidový protějšek?

Ž 1: Dojít.

U: Ano.

Ž 2: Ale jít a dojít přece není totéž!

U: Při určování vidu nás význam nezajímá.

Ž 3: Radovat se – sloveso dokonavé, zaradovat se.

U: Ano.

Ž 4: Napsat – sloveso dokonavé, psávat.

U: Ano.

Ž 5: Darovat – sloveso dokonavé, obdarovat.

U: Ne, je to sloveso nedokonavé.

Ž 6: Šít je sloveso dokonavé, šívat.

U: Ne, obě jsou slovesa nedokonavá, tedy asi vidový protějšek není.

Otázky/úkoly:

- 1) Najděte didaktické a obsahové nedostatky v záznamu výukové situace.**
- 2) Které znalosti o vidu s přihlédnutím k slovo tvorbě by měl absolvent ZŠ mít a na základě kterých jeho vlastností by si měl uvědomit jeho komunikační přesah?**
- 3) Vyložte, jaké jsou rozdíly mezi lingvistickým a didaktickým pojetím slovo tvorby sloves, slovesného děje, a objasněte problematiku supletivismu.**
- 4) Modelujte výukovou situaci pro expozici slovesného vidu z hlediska slovo tvorby a navrhňte možné alterace.**
- 5) Nabídněte alespoň 5 příkladů didakticky nejvhodnějších k objasnění podstaty slovesného vidu.**

16. (A) Významové vztahy mezi lexémy

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slovní zásoba a tvoření slov – slovní zásoba a její jednotky, slohové rozvrstvení slovní zásoby, význam slova, homonyma, synonyma, obohacování slovní zásoby, způsoby tvoření slov*

Situace: gymnázium

U: V dalším cvičení budete zase nahrazovat slova synonymy, tedy slovy, která mají co?

Ž 1: Stejný význam.

U: Tak. Může začít Anička.

Ž 2 (čte): Ministr zahraničí dorazil na představení se svou ženou. A co mám nahradit?

U: Ženou. To mělo být podtržené.

Ž 2: Se svou manželkou.

U: Dobře.

Ž 3 (směje se): Se svojí starou.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte učitelův didaktický postup vzhledem k předepsanému očekávanému výstupu z učení a k teoretickému základu vymezení synonym. Navrhněte alteraci.
- 2) Komentujte repliku třetího žáka. Jak by mohl z různých úhlů lingvistického pohledu reagovat učitel?
- 3) Jaký význam má učivo o paradigmatických významových vztazích pro rozvoj stylizačních dovedností žáků? Uveďte na příkladech, které jsou zakotveny v kontextu komunikátu přizpůsobeného zájmu žáka gymnázia.
- 4) Modelujte výrazně odborně prohloubenou a rozšířenou výukovou situaci na téma významové vztahy mezi slovy tak, aby odpovídala kognitivní úrovni žáka gymnázia.
- 5) Kriticky a lingvisticky odborně pojednejte o odborném zpracování tématu lexikální synonymie ve vámi vybrané učebnicové řadě češtiny pro střední školy.

17. (A) Znaková podstata lexikální jednotky

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence*

Učivo: *obecné poučení o jazyku a řeči – jazyk a řeč, jazyková komunikace; myšlení a jazyk; národní jazyk a jeho útvary; čeština a slovanské jazyky; jazyková kultura; základní vývojové tendence českého jazyka*

Situace: gymnázium

U: Slovo je znak. Má dvě složky. Obsah a formu. Jen tak pro zajímavost, s tím přišel Švýcar Ferdinand de Saussure.

Ž 1: Co to znamená, že má obsah a formu? To není trojúhelník, abych u něj popsal, jaký má tvar nebo jaký má obsah.

U: To máš ale už vědět dávno. Měli jste si to na dnešek přecíst v učebnici. Že slovo má formu a obsah. Tak jdeme dál.

Ž 2: Ale loni jsme si říkali a mám to tady v sešitě, že slovo je znak a skládá se z formy a funkce. Ta funkce je ten obsah?

U: Funkce je funkce a obsah je obsah, asi sis to špatně u kolegyně poznamenal. Obsah je třeba tahle židle (ukáže na židli u stolu). Co ještě o slově jako znaku víte?

Ž 3: Že je psychické povahy.

U: Ano. Můžu ho vyslovit nebo napsat.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte učitelův výukový postup. V čem spatřujete jeho didaktické nedostatky?
- 2) Na základě odborné literatury vyložte, které poznatky jsou pro učitelovu obsahovou kompetenci v daném tématu nezbytné.
- 3) Charakterizujte různé znakové teorie a pokuste se vysvětlit, v čem mohou být pro žáka při uvažování o jazyce přínosné.
- 4) Vysvětlete problematiku mezipředmětových vztahů a uveďte, s kterým předmětem a tématem lze problematiku jazykového znaku propojit a jak.
- 5) Argumentujte, zda je téma pro žáky gymnázií pro výuku vhodné a proč. Modelujte výukovou situaci pro 4. roč. gymnázia vedoucí k poznání základů sémantiky a znakové podstaty lexikální jednotky. Doložte na vhodných příkladech odpovídajících kognitivní úrovni a zájmům žáka gymnázia. Zvažte různé znakové teorie.

18. (B) Tvarosloví

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace, správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6.ročník ZŠ

1) Navrhněte výukovou situaci pro expozici učiva *Mluvnické významy a tvary slov* pro každý jednotlivý ohebný slovní druh, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.

2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou příslušného slovního druhu a jeho charakteristikou didaktickou.

Slovní druh si student vylosuje při zkoušce.

19. (A) Obtíže ve formálním tvarosloví

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Minule jsme psali krátké opakování z tvarosloví. Má k tomu někdo nějaký dotaz?

Ž 1: Nerozumím jedné věci, kterou jste mi tady opravil. Já jsem napsal *Naše mužstvo nastoupilo se dvěmi nezkušenými hráči* a vy jste mi to *dvěmi* opravil na *dvěma*.

U: Ano, protože spisovný je tvar *dvěma*.

Ž 1: To ale přece nemá logiku. To by pak muselo být *se dvěma nezkušenýma hráčema*.

U: Ne. Spisovně je *se dvěma nezkušenými hráči*.

Ž 2: To teda znamená, že stejná koncovka je jednou spisovná a jednou nespisovná? A jak to mám poznat?

Otázky/úkoly:

- 1) Jak lze pojmenovat problém, na který zde žáci narazili? Argumentujte s oporou o odbornou literaturu.
- 2) Jak byste žákům tento konkrétní problém (*dvěmi* – *dvěma*) vysvětlil/a z hlediska současné komunikační praxe? Navrhněte alteraci výukové situace.
- 3) S jakými dalšími potížemi ve formálním tvarosloví se může žák setkat při výstavbě jazykového projevu?
- 4) Jaká kritéria by musela být splněna, aby mohl být tvar *dvěmi* kodifikován?
- 5) Ve kterém ročníku byste zapojil/a výklad o historické podmíněnosti tohoto jevu? Nabídněte nejvhodnější didaktickou strategii.

20. (B) Tvarosloví

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy*

Téma: *neohebné slovní druhy*

Situace: 6. ročník ZŠ

1) Navrhněte výukovou situaci pro každý jednotlivý neohebný slovní druh, v rámci níž představíte expozici učiva se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.

2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou příslušného slovního druhu a jeho charakteristikou didaktickou.

Slovní druh si student vylosuje při zkoušce.

21. (A) Předložky

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *tvarosloví – slovní druhy*

Situace: 6. ročník ZŠ

Žák 6. ročníku ZŠ dostal zadání: *Podtrhni předložky*. Odevzdal následující výstup:

přednáška o vesmíru, cesta kolem domu, růže na zahradě, díky jeho velké pomoci, oni především pracují rychle, ty tvoří samostatnou skupinu, vyjma úterý, šel kolem, dle mého skromného názoru, kromě bratra a Jirky, ta kniha na stole, vyjádřili velké díky, pod větvemi stromů, sjel mimo hlavní silnici, skočil do písku, jel proti vycházejícímu slunci, v horkém a suchém počasí, k takovému širokému pojetí, ostrý jako meč

Otázky/úkoly:

- 1) Vyložte, s jakou představou o obsahu pojmu předložka přecházejí žáci z 1. stupně ZŠ na 2. stupeň.
- 2) Popište důvody, které vedly k chybám. Navrhněte postup, jak takovým chybám předejít.
- 3) Posuďte, zda je úloha z didaktického hlediska zvolena vhodně, a navrhněte alteraci s výrazným komunikačním přesahem.
- 4) Vysvětlete, co by měl žák vědět o předložkách z hlediska sémantického a proč.
- 5) Jak žák uplatní znalost o předložkách primárních a sekundárních při výstavbě textu? Doložte na příkladech.

22. (A) Pomnožná podstatná jména

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Máme tu větu *Honza přišel do školy v krásných nových kalhotách*. Všimli jste si něčeho zajímavého na slově *kalhoty*?

Ž 1: Jsou to jenom jedny kalhoty, ale to *krásných nových kalhotách* asi není jednotné číslo.

U: Ano. Znáte nějaká jiná taková slova?

Ž 2: Třeba plavky nebo nůžky.

U: Výborně. A jak se jim říká?

Ž 1: Jsou to podstatná jména pomnožná.

U: Ano. A teď si určíme gramatické kategorie toho tvaru *kalhotách*.

Ž 2: Je to šestý pád. A rod je to asi ženský, řekl bych, že se to skloňuje jako *žena*.

U: Ano. A číslo?

Ž 1: Číslo je pomnožné.

U: Ne. Copak máme v češtině pomnožné číslo?

Otázky/úkoly:

- 1) Jak k tomuto žákovskému omylu (pseudotermín *pomnožné číslo*) došlo? Zamyslete se nad tím, zda je termín *pomnožná podstatná jména* didakticky vhodný.
- 2) Existuje i jiná skupina substantiv, u níž by žáci mohli mít potíže určit kategorii čísla?
- 3) Jaké další zvláštnosti lze v kategorii čísla pozorovat?
- 4) Jaký vyučovací cíl naplňuje učivo o pomnožných podstatných jménech?
- 5) Jak se kategorie čísla projevuje u sloves? Modelujte výukovou situaci týkající se kategorie čísla u sloves se zapojením konstruktivistických prvků.

23. (A) Přídavná jména

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, tvary slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Minulou hodinu jsme se zabývali stupňováním přídavných jmen, hlavně po pravopisné stránce, abyste nedělali zbytečné chyby. Platí, že kdykoli si nejste jisti, podíváte se do slovníku nebo do příručky.

Ž 1: Prosím, já nerozumím jedné věci. Vy jste mi tady ve cvičení škrtl slovo *skleněnější*. Ale to je přece vytvořené správně, ne?

U: Správně to sice vytvořené je, ale je tu jeden problém. Dokáže ho někdo pojmenovat?

Ž 2: Podle mě je *skleněnější* úplný nesmysl. Když je něco skleněné, tak je to prostě skleněné a nemůže to být *skleněnější*.

U: Ano, máš pravdu. To je docela zajímavá věc, nemyslíte? Na co jsme to vlastně přišli?

Ž 3: No, asi na to, že od některých přídavných jmen se druhý stupeň netvoří. Nebo se vytvořit dá, ale nepoužívá se. A třetí stupeň asi taky ne. *Nejskleněnější* je taky nesmysl.

U: Ano. A dalo by se vysvětlit proč? Co tady hraje roli?

Ž 1: No tak teda asi význam toho slova.

U: Výborně. My si přece pořád říkáme, že nesmíme hledět jen na formu, ale musíme si všimnout i významu.

Otázky/úkoly:

1) Posuďte, zda učitel zareagoval na žákův dotaz vhodně.

2) Jaké morfonologické a pravopisné nástrahy jsou spojeny s tvořením druhého a třetího stupně adjektiv? Modelujte didaktickou situaci pro expozici učiva.

3) Převeďte případ adjektiva *skleněný* do terminologické roviny. Jak lze sémanticky dělit adjektiva?

4) Jak byste žákům vysvětlili, že adjektiva *dřevěný* či *fotbalový* lze komunikačně užít i v komparativu (*dřevěnější*, *fotbalovější*), příp. i v superlativu, ačkoli jejich primární význam by to neměl umožnit?

5) Posuďte, zda je z komunikačního hlediska potřebné seznámit žáky s existencí tzv. jmenných tvarů adjektiv, a navrhnete krátkou, komunikačně orientovanou expozici učiva.

24. (A) Druhy zájmen

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace*

Učivo: *slovní druhy, tvary slov*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Jaký z následujících druhů zájmen se nám nevyskytuje v následujícím textu? *Opravdu se nikdo neusmíval? Stál tam kůň, jehož hříva vlála ve větru. Mám platit já? Sotvakdo ho znal. Ukázal nám jeho nové auto.* Nejsou tam zájmena osobní, přivlastňovací, tázací, ukazovací, vztažná, záporná, nebo neurčitá?

Ž1: Myslím, že tam není žádné záporné zájmeno.

U: A co *nikdo*? To přece je záporné zájmeno.

Ž2: Tak tam není vztažné.

U: Špatně. Je tam přece zájmeno *jenž* ve větě *Stál tam kůň...* Tak jaký druh tam není?

Ž3: Já nevím... asi neurčité...

U: Vždyť je v textu *sotvakdo*. Tak to vezmeme obráceně. Najděte mi nějaké osobní zájmeno.

Ž1: Paní učitelko, a co je to to *sotvakdo*?

U: No, to znamená, že ho skoro nikdo neznal. Tak to zájmeno osobní chci slyšet.

Ž2: Já a se...

U: No a nějaké další? *Nikdo*? No, vidím, že si musíme zopakovat druhy zájmen. Takže si pište: Zájmena osobní: já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona a zvrtné zájmeno se.

Otázky/úkoly:

1) Jaký způsob výuky tato učitelka používá? Navrhněte alteraci.

2) Učitelka se ve svém výkladu sama dopouští chyb. Dokážete je identifikovat?

3) Komentujte didaktickou vhodnost reakce učitelky na žakovu otázku *Paní učitelko, a co je to to sotvakdo?* a navrhněte vhodnější formulaci.

4) Jak se liší užití zájmena „*nám*“ v první větě první repliky (Jaký z následujících druhů zájmen se nám nevyskytuje v následujícím textu?) a v příkladové větě (*Ukázal nám jeho nové auto.*)?

5) Vyložte, jaké jsou rozdíly mezi lingvistickým a didaktickým pojetím zájmen. Lze ztotožnit termín zájmeno a deiktický výraz / deiktické slovo?

25. (A) Formální tvarosloví – skloňování zájmena ona

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Přečtu vám kousek textu a napíšete si poslední větu: Stál bezradně před výlohou. Jeho maminka celý život těžce pracovala, aby mohl studovat. Nemohl si vzpomenout, že by si někdy koupila něco, co nutně nepotřebovala. Přesto vždy byla laskavá a usměvavá. *Měl ji velmi rád a chtěl jí koupit za svou první výplatu něco opravdu krásného.*

Jaký slovní druh je slovo [ji] v poslední větě?

Ž 1: Asi částice...

U: To ne. K čemu nebo ke komu se vztahuje, na co odkazuje?

Ž 2: K té mamince.

U: No tak, když je místo maminky, zastupuje podstatné jméno, tak je to co?

Ž 3: Zájmeno.

U: No, sláva. Nezapomeňte, že zájmena zastupují podstatná nebo přídavná jména. A jak jste to [ji] napsali, dlouze nebo krátce?

Ž 1: Dlouhé i.

Ž 3: Ne, má tam být krátké i.

U: Pravdu máte částečně oba, protože zájmeno ona má v různých pádech krátké nebo dlouhé tvary. Tak mi řekněte pády v souvětí, které jste si napsali.

Ž: Měl ji velmi rád – to je 4. pád a chtěl jí koupit – to je, to je...koupit komu... 3. pád.

U: Přesně tak. A právě ve 4. pádě je koncovka *i* krátká. Nyní si všechny tvary napíšeme na tabuli:

1. pád: ona
2. pád: jí
3. pád: jí....

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte vhodnost učitelova postupu při vyvozování tvarů zájmena *ona*.**
- 2) Jakou funkci/funkce mají zájmena v příkladové větě. Mají zájmena i další funkce?**
- 3) Jakým způsobem žák využije funkci zájmen při tvorbě jazykového projevu?**
- 4) Jaké problémy nalézáme u zájmen, chceme-li určit jejich gramatické kategorie?**
- 5) Navrhněte alteraci výukové situace – tak, aby byly splněny dva cíle: a) žák odvodí tvary díky činnosti, kterou mu učitel nabídne, b) bude schopen aplikovat postup při odvození tvarů zájmena *ona* i na některá další zájmena.**

26. (A) Formální tvarosloví – slovesný způsob

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dostáváme se k opakování podmiňovacího způsobu. Z následujících příkladů vyberte správný tvar:

1. *Smáli by jsme se*
2. *Smáli bychom se*
3. *Smáli bysme se*

Tak co z toho je správně?

Ž 1: *Smáli by jsme se.*

U: No, to jsem čekala, to je ta obvyklá chyba, kterou všichni děláte, jaký je správný tvar pro první osobu množného čísla?

Ž 2: *My bychom...*

U: Ano, pamatujte si: *my bychom*. Takže si raději zopakujeme všechny tvary, třeba Hana.

Ž 3 (Hana): *já bych, ty bys, on by, my bychom, vy byste, oni by*

U: Výborně, teď to ještě správně používat. To je podmiňovací způsob přítomný, když děj může nastat. Ale máme ještě jeden podmiňovací způsob, minulý – pro děj, který už nastat nemůže. Když řeknu: *Přišla bych zítra*, tak je to možné, že přijdu, ale jak bysme mohli vyjádřit minulým podmiňovacím způsobem tu větu: *Přišla bych zítra*?

Otázky/úkoly:

1) Komentujte oprávněnost daného učiva z hlediska rozvoje řečové kultury žáka; navrhněte nejméně 5 dalších výrazných vývojových tendencí v jazyce, k nimž budete jako učitel českého jazyka muset zaujmout stanovisko (to představte).

2) Komentujte vhodnost postupu zvoleného pro odhalení spisovných a nespisovných tvarů podmiňovacího způsobu a navrhněte alteraci.

3) Jak lze vysvětlit prosazování novotvaru *bysme* vedle původního tvaru *bychom*?

4) Je podle vás důležité vyučovat minulý kondicionál? (Své stanovisko na základě studia odborné literatury zdůvodněte.)

5) Na příkladu kondicionálu vysvětlíte rozdíl mezi slovesnými tvary jednoduchými a složenými. Uveďte další kritéria, podle nichž lze slovesné tvary třídit.

27. (A) Slovesné kategorie

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Probíhá společná kontrola řešení domácího úkolu ze strany 3 pracovního sešitu z ČJ pro 5. ročník ZŠ nakl. SPN. Jde o tvaroslovná cvičení k básničce J. Vodňanského Ukolébavka pro malého bobra.

U: Tak co tam máme dál? „Najděte sloveso v 1. os. č. j. a napište ho ve tvaru minulého a budoucího času.“ Viki, co jsi našla?

Ž 1: Postaví se – postavil se, bude se stavět.

U: No, to není ono. Co je to první osoba?

Ž 1: Jo první, to jsem já.

U: No vidíš, a postaví se kdo?

Ž 1: Ten bobr.

U: Čili on, osoba třetí. Jo? A jak jsi to říkala s tím časem?

Ž 1: Postavil se, bude se stavět.

U: No bude se stavět je sice budoucí, ale je to jiné sloveso, jo? To by bylo staví se, stavěl se, bude se stavět. Ale postavil se, budoucí čas je?

Ž 1: –

Ž 2: Postaví se.

U: Správně.

Ž 1: Ale tam je čas přítomný, ne? To bude ten další úkol. Ten bobr jde, hraje si, postaví se na zadní, pije mléko, to je všechno děj v čase přítomném, ne?

U: Jo, to je, ale postaví se, to je přítomný tvar budoucího času, ne tvar složený. Tak. A teď kdo našel dobře tu první osobu? Kubo?

Ž 3: Prosím vás.

U: Správně. Ale bez toho vás, že jo. A jak je čas minulý a čas budoucí?

Ž 3: Prosil jsem, budu prosit.

U: Dobře.

Otázky/úkoly:

- 1) Jak/čím je žák vybaven pro poznávání nových morfologických informací (týkajících se zvl. slovesa) při přechodu z prvního na druhý stupeň ZŠ?**
- 2) Co by si měl žák uvědomit při posuzování vztahu mezi slovesnými kategoriemi času a vidu?**
- 3) Jak by měl učitel vysvětlit žákům rozdíl mezi časem jakožto slovesnou kategorií a časem, v němž probíhá děj? Okomentujte spojení „přítomný tvar budoucího času“, užití v didaktické situaci.**
- 4) Okomentujte tvrzení o složeném tvaru, užití ve výukové situaci.**
- 5) Demonstrujte na několika příkladech transpozice času, tzn. uзуální rozdíly mezi morfologickou formou kategorie času a časovým významem. (Vždy uveďte alespoň jeden vhodný příklad užití vámi uvedeného jazykového prostředku v konkrétní komunikační situaci.)**

28. (A) Slovesné tvary

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dobře, našel jsi infinitiv. Jak končí infinitiv? Na -t. Nebo? Nebo na -ti. Ano, správně. Takže ležet máme infinitiv a je to jaký slovesný tvar? Neurčitý. Proto se mu taky říká neurčitek.

Tak. Výborně. Takže jsme to dali dohromady? Tu definici sloves? Tak mi ji, Petře Nováku, ještě jednou zopakuj.

Ž: Dají se časovat.

U: No, počkej, počkej. To je nějak moc hrr. Tady jsme si říkali informace ke slovesům, tak teď mi je zopakuj podle důležitosti. Jsou to za prvé... Co jsou to? Těch pět.

Ž: Ohebná?

U: No, dobře, a teď konkrétně. Spílat. V jakém je tvaru to sloveso?

Ž: Infinitiv.

U: Ano. Jak by znělo v podmiňovacím způsobu?

Ž: Spílal bych?

U: Ano, časuj.

Ž: Spílal bych, ty bys spílal, on by spílal, my bychom spílali, vy byste spílali, oni by spílali.

U: Ano, dej mi to do rozkazovacího způsobu.

Ž: Spílej, spílejte, spílejme.

U: Ano... Dvořáku, pojď sem, vem si věci ve svém vlastním zájmu. Pojď tady do první lavice. To tam nech už, Pravidla. Už mě svrbí od začátku hodiny ruka, budeš sedět tady. Vždycky na češtinu budeš sedět tady. Už toho mám dost. Tak, druhé schéma, Novotná, pojď.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte didaktickou vhodnost učitelovy komunikace o systému slovesných tvarů.
- 2) Rozhodněte, zda se v promluvách učitele nalézá nějaká lingvistická informace, která by zasluhovala doplnění.
- 3) Žáci uvádějí výběrově některé vlastnosti slovesa. Co všechno by žáci 6. ročníku měli o slovesech vědět?
- 4) Posuďte příkladové sloveso z hlediska výskytu jeho tvarů v komunikaci.
- 5) Na základě bodu 3 navrhnete výukovou alteraci.

29. (A) Slovesné třídy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Dnes budeme pokračovat v zařazování sloves do slovesných tříd a k jednotlivým vzorům. Princip zařazování už známe. Zopakuj ho, Tomáši.

Ž 1: Přítomným tvarem 3. osoby jednotného čísla zařadíme sloveso do třídy, minulým časem ho zařadíme ke vzoru.

Ž 2: A někdy si ještě musíme říct nějaký další tvar. Třeba rozkazovací způsob.

U: Ano. Dnes se zaměříme na slovesa 4. třídy. Vezměme třeba sloveso *položit*. Přítomný tvar slovesa *položit* zní ve třetí osobě jednotného čísla *položí*. Zakončení *-í* je signálem, že sloveso patří do 4. třídy. Vytvoříme-li tvar v čase minulém, tedy *položil*, poznáme, že sloveso *položit* patří ke vzoru *prosí*. *Položí – položil* jako *prosí – prosil*. Je to jasné?

Ž 2: Ano. Uplatníme tu princip analogie.

U: Přesně tak. To je ale ten lehčí případ. Vezměme si nyní sloveso *sedět*. Vytvořte oba potřebné tvary:

Ž 3: *Sedí* a *seděl*.

U: Ano. Z toho poznáte, že to nemůže být vzor *prosí*. *Prosí – prosil* a *sedí – seděl*, to je přece něco docela jiného, vidíte?

Ž 2: Ano, liší se to v tom minulém tvaru, tedy v tom přičestí.

U: Přesně tak, v tom přičestí činném. Teď ale musíme rozhodnout, zda *sedět* patří ke vzoru *trpí*, nebo ke vzoru *sází*. Máte nějaký nápad?

Ž 3: Já bych řekl, že *sedět* patří ke vzoru *trpí*. *Seděl* jako *trpěl*. Vypadá to stejně. Je tam háček nad *e*.

U: Máš pravdu, je to vzor *trpí*. Ale jaké je odůvodnění?

Ž 2: Pomůžeme si rozkazovacím způsobem. *Sed'* jako *trp*.

U: Ano, přesně tak.

Otázky/úkoly:

- 1) Bylo sloveso *položit* zvoleno vhodně? Vyjděte z toho, zda jde o sloveso nedokonavé, nebo dokonavé, a zamyslete se nad funkcí přítomného tvaru tohoto slovesa.
- 2) Je didakticky vhodné použít v jednom případě pojem *příčestí činné* a v dalším případě pojem *minulý čas*? Tvrzení zdůvodněte.
- 3) Žák zařadil sloveso *sedět* ke vzoru *trpí* na základě analogie *seděl – trpěl*. Svůj názor zdůvodnil tím, že v obou těchto tvarech se vyskytuje grafém *ě* (*seděl – trpěl*). Jakou váhu tento argument má?
- 4) V této výukové situaci chybí příkladové sloveso vzoru *sází*. Navrhněte nějaké a popište, jak by zařazení ke vzoru vypadalo.
- 5) Tato situace je rekonstruována, protože mnohé základní školy už problematiku *slovesných tříd* vypustily ze svých školních kurikul. Komentujte, zda tento postup je, anebo není didakticky oprávněný. Svůj názor podpořte odbornými argumenty. Navrhněte výukovou situaci, z níž by byl patrný komunikační přesah učiva.

30. (B) Slovní druhy a větné členy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *slovní druhy, stavba věty*

1) Uvažujte o korespondenci mezi větnými členy a slovními druhy. Zamyslete se nad její důležitostí ve vyučování morfologie a syntaxe. Posuďte a zhodnoťte, jak tento problém řeší RVP ZV.

2) Navrhněte výukovou situaci s výraznými motivačními prvky, jež tuto důležitost ozřejmí žákům základní školy.

Ročník si student vylosuje při zkoušce.

31. (A) Slovní druhy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Dnes se zaměříme na procvičování slovních druhů, protože nás čeká malý testík. Látku byste už měli znát z 5. ročníku. Kdo mi dokáže slovní druhy vyjmenovat? No tak, třeba Klára.

Ž 1: Podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky, slovesa.

U: Dobře, jak těmto slovním druhům říkáme?

Ž 2: Slovní druhy ohebné.

U: Fajn, kdo mi vyjmenuje zbývající slovní druhy? Jirko, pokračuj a řekni nám, jak se jim říká?

Ž 3: Příslovce, předložky, spojky, částice, citoslovce.

U: Neřekl jsi nám, jak se jim říká.

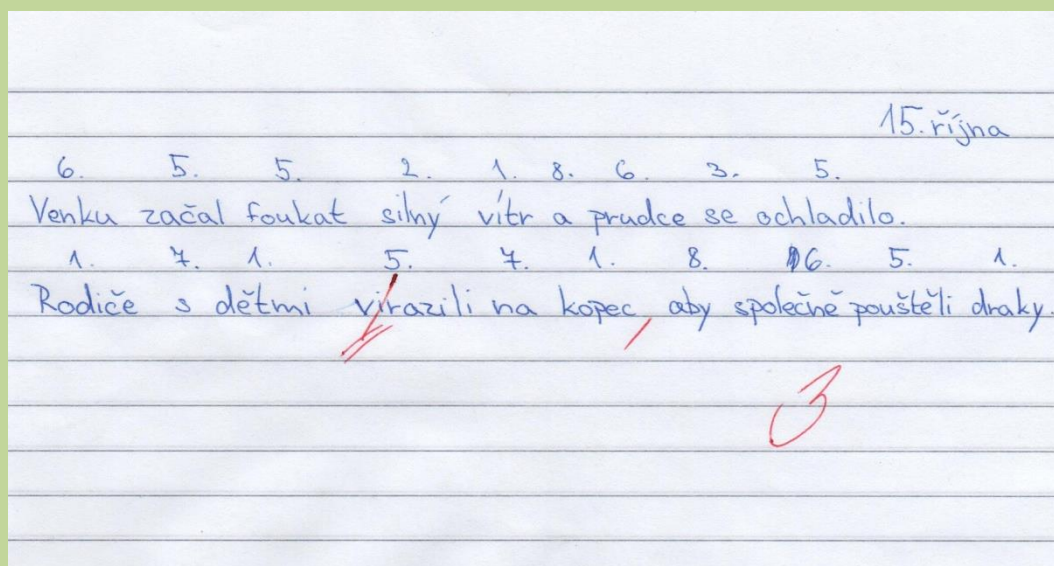
Ž 3: Neohebné.

U: Správně, pojďme si je nyní vyjmenovat všichni, abychom si procvičili jejich pořadí.

Celá třída: *Všichni přeřikávají hlasitě slovní druhy.*

U: Otevřete si sešit, napište si datum. Nadiktuji vám dvě věty, u slov pak určíte slovní druhy číslicí. Kdo bude hotov, přijde za mnou, hned vám zkontroluji a oznámkuji.

Žáci píší, určují slovní druhy, kdo je hotov, předkládá práci ke kontrole. Po kontrole obdrží žák jednu známku, viz ukázka.

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnoťte, zda byly postupy a postoje učitele didakticky správné, a to ve všech fázích vyučovacího procesu.**
- 2) Zhodnoťte výkon žákyně (Ž1) a svou odpověď didakticky zdůvodněte.**
- 3) Objasněte problematiku klasifikace slovních druhů z hlediska lingvistického a z hlediska didaktického. Postihněte hlavní rozdíly. Které z nich se projevují v ukázce?**
- 4) Co by měl žák vědět o spojkách a proč? Jaké je jejich využití při výstavbě jazykového projevu?**
- 5) Jaký je vztah mezi uvědoměním si významu spojek a rozvojem myšlení žáka, respektive schopnosti přesného vyjadřování?**

32. (A) Substantiva

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: tvary slov

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Minule jsem vám na konci hodiny rozdál krátké cvičení. Měli jste za úkol doplnit do vět spisovné tvary vybraných podstatných jmen. Ukázala se tam zajímavá věc. Měli jste doplnit třetí pád množného čísla slova *mast*. Pamatuješ si, Honzo, jak jsi to vyřešil?

Ž 1: Já jsem napsal *mastím*.

U: Ano. A ty, Karolínó?

Ž 2: Já jsem doplnila *mastem*.

U: Ano. A tenhle rozdíl se projevil u většího množství z vás.

Ž 3: No a který tvar je teda spisovný?

U: Spisovné jsou oba. Můžeš si to ověřit v příručkách, se kterými pracujeme. Ale my jsme se s takovými případy přece už setkali. Vzpomene si někdo na některý?

Ž 1: Myslíte třeba takové to *bez hostí* a *bez hostů*? To mě překvapilo, protože *bez hostí* bych v životě nenapsal.

U: A ještě něco dalšího?

Ž 3: Ještě jsme měli *balíčcích* a *balíčkách*... Já bych asi napsal *balíčkách*.

Ž 2: A taky *střediscích* a *střediskách*. Mně se zase víc zamlouvá *střediscích*. Ale je pravda, že normálně bych asi řekla *střediskách*.

U: Výborně. Někdy se prostě stane, že jsou spisovné dvě varianty a my si mezi nimi můžeme vybrat.

Ž 3: No, to je sice hezké, ale jak poznám, kde je jedna možnost a kde dvě?

U: Je pravda, že někdy se to poznat nedá. V takovém případě si to musíme ověřit.

Ž 1: Ale kdo se v tom má vyznat? Přece nemůžeme pořád něco hledat v nějakých příručkách. Někdo by v tom měl udělat pořádek.

Otázky/úkoly:

1) O jaký jev jde v případě dublety *mastím/mastem*? Nejprve popište situaci v současném jazyce a pak vysvětlete historickou podstatu tohoto jevu.

2) Kdyby se vás žáci zeptali, proč v genitivu plurálu existuje dubleta *hostů/hostí*, jak byste jim tento problém vysvětlil/a?

3) Kterou důležitou tvaroslovnou tendenci odhaluje existence dublet *balíčcích/balíčkách* a *střediscích/střediskách*?

4) Jak byste se vyrovnali s tvrzením žáka Honzy, že by v tom „měl někdo udělat pořádek“?

5) Jaký má z komunikačního hlediska smysl zabývat se tvaroslovnými dubletami? Navrhněte výukovou situaci.

33. (B) Tvarosloví

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák ve svém projevu uplatňuje znalosti tvarosloví a slootovorných a syntaktických principů českého jazyka*

Učivo: *tvarosloví (morfologie) – slovní druhy a jejich mluvnické kategorie a tvary.*

- 1) Navrhnete výukovou situaci, která výrazně prohlubuje a rozšiřuje morfologické učivo nabyté na ZŠ.
- 2) Kriticky posuďte obsah učiva, jak je vyjádřen v RVP G ve vztahu k učivu ZŠ.
- 3) Navrhnete, které další oblasti tvarosloví nad rámec učiva RVP G by měl absolvent gymnázia ovládat.

34. (B) Tvarosloví

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace; správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 6. ročník ZŠ

Téma: číslovky

- 1) Navrhnete výukovou situaci pro expozici učiva funkčně-sémantické charakteristiky číslovek se zapojením konstruktivistických a komunikačních pohledů.
- 2) Definujte hlavní rozdíly mezi lingvistickou charakteristikou číslovek a jejich charakteristikou didaktickou.
- 3) Vyložte, které hlavní problémy mohou při osvojování slovního druhu číslovek (ve všech jeho aspektech, včetně komunikačního užití) nastat.
- 4) Jmenujte přesně učivo, které si bude žák ke zvládnutí daného tématu osvojovat.

35. (A) Gramatická kategorie způsobu

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci; využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace*

Učivo: tvarosloví – slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Dnes si procvičíme určování mluvnických kategorií sloves. Nejvíc nás bude zajímat slovesný způsob. Máme třeba větu *Odpoledne bych si chtěl číst*. O který způsob tady jde?

Ž1: Způsob práci.

U: Ne, Honzo, tak se nenazývá.

Ž2: Je to způsob podmiňovací.

U: Správně.

Ž1: Tomu nerozumím. Vždyť ta věta je práci, měl by to tedy být způsob práci. Žádnou podmínku tam nevidím.

U: No, v tuhle chvíli nám bude stačit, když budeme vědět, že slovesné způsoby máme tři: oznamovací, rozkazovací a podmiňovací.

Ž1: A jaký je tam čas?

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte, zda učitel při zadání úkolu postupoval vhodně (tedy zda nechtěně žáky nezmátl). Navrhněte alteraci.
- 2) Vysvětlete, proč ke stávajícím třem (či čtyřem) slovesným způsobům nemůžeme v češtině přiřadit další slovesný způsob zvaný práci.
- 3) Proč má v rámci komunikačně pojaté jazykové výchovy smysl věnovat pozornost slovesnému způsobu? Odpovězte odborně správně na otázku Ž1 v poslední replice dialogu.
- 4) Na základě odborné literatury pojednejte o problematice užívání kondicionálu u zvrtných sloves.
- 5) Na příkladu kondicionálu vysvětlete vyjadřování gramatické kategorie jmenného rodu slovesnými tvary. Proč je toto uvědomění pro uživatele češtiny důležité?

36. (A) Tvary s různou stylovou platností

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v mluveném i psaném projevu vhodně využívá slohotvorné rozvrstvení výrazových prostředků češtiny*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků*

Situace: 2. ročník čtyřletého gymnázia

U: Minule jsem vám promítl na plátno několik vět s vynechanými koncovkami a vaším úkolem bylo doplnit spisovné koncovky. A u věty číslo tři se stala zajímavá věc: někteří z vás napsali *Mí sousedé rádi hrají deskové hry* a někteří *Moji sousedi rádi hrajou deskové hry*. Máte dojem, že se ty věty v něčem liší?

Ž 1: No, ta první je podle mě určitě spisovná.

U: A ta druhá?

Ž 1: To si nejsem jistý. Kdybych třeba někomu psal dopis, tak bych asi spíš použil tu první větu.

Ž 2: Mně se ta druhá věta nezdá vyloženě nespisovná, ale je nějak míň spisovná než ta první. Asi to neříkám úplně přesně, ale prostě mám takový dojem.

U: Ano, tvůj dojem je správný. Spisovné jsou obě ty věty. Ale nějaký rozdíl mezi nimi asi je. Dovedli byste vymyslet nějakou situaci, ve které by se spíš hodila ta první a ve které spíš ta druhá?

Otázky/úkoly:

1) Jak byste obecně pojmenovali problém, který učitel žákům přednesl?

2) Bylo didakticky správné, že učitel žáky vyzval, aby vymysleli nějakou konkrétní mluvní situaci? Své tvrzení zdůvodněte.

3) Existují u sloves i další případy stylově rozlišených dublet? Je kolísání častější u deklinačních, nebo konjugačních typů? Uveďte na příkladech.

4) V jakých zdrojích by si žáci mohli ověřit, zda jsou výše uvedené tvary skutečně spisovné? Který z těchto zdrojů považujete za nejvhodnější a proč?

5) Jak lze znalosti o stylově rozlišených dubletách využít v komunikační praxi? Vytvořte výukovou situaci.

37. (A) Určování slovních druhů

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci*

Učivo: *slovní druhy*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Dnes dokončíme procvičování slovních druhů. Určíme slovní druhy ve větě *Naše mužstvo dnes určitě vyhraje*. Zkus první tři slova, Petře.

Ž 1: *Naše* je zájmeno přivlastňovací, *mužstvo* je podstatné jméno a *dnes* je příslovce.

U: Ano. Můžeš pokračovat, Jindro.

Ž 2: *Určitě* je příslovce a *vyhraje* sloveso.

U: Sloveso jsi určil správně, ale slovo *určitě* v této větě příslovce není. Jak jsi dospěl k tomu, že je to příslovce?

Ž 2: Řekl jsem si *jak vyhraje?* – *určitě vyhraje*.

U: Tak to ale není. Proč tam to slovo *určitě* vůbec je? Co vyjadřuje? Vyjadřuje způsob, jakým naše mužstvo vyhraje?

Ž 1: To asi ne. Vyhrát se dá třeba *vysoko*, *těsně* nebo *se štěstím*.

U: Přesně tak. To slovo *určitě* tedy vyjadřuje něco jiného než způsob toho vítězství. Zkuste tu větu přeformulovat tak, aby znamenala totéž, ale to slovo *určitě* neobsahovala. To by nám mělo pomoci.

Otázky/úkoly:

1) K jakým komunikačním cílům směřuje nauka o slovních druzích a postupuje učitel z tohoto hlediska vhodně?

2) Jaký slovnědruhový problém se v dané větě objevil?

3) Proč učitel použil formulaci, že „slovo *určitě* v této větě příslovce není“?

4) Pojmenujte důležité příklady slovnědruhových transpozic a uveďte je do vztahu se školní jazykovou výchovou.

5) Vytvořte větu, v níž slovo *určitě* má platnost příslovce, a na tomto příkladu vysvětlíte podstatu daného slovního druhu a jeho charakteristiku.

38. (A) Základní a rozvíjející větné členy

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *rozvíjející větné členy*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Takže...základní větné členy. Povídej.

Ž: Hmmm, podmět a přísudek?

U: Ano, co je to podmět?

Ž: Podmět podtrháváme rovnou čarou.

U: Ptáme se na něj?

Ž: Kdo, co.

U: Ano, otázkou kdo, co. Co je to přísudek?

Ž: Přísudek je sloveso, ptáme se na něj „co dělá“.

U: Ano, co dělá. Tyhle dva větné členy se jmenují jak?

Ž: Základní skladební dvojice.

U: Výborně, základní skladební dvojice. A tvoří? Ty jsi teďko říkala?

Ž: Základní skladební dvojici.

U: Ano, základní skladební dvojici a označuju ji?

Ž: Označuju ji?

U: No, dvěma čárkami, to cvičíme v praxi, vid'. A teďko povídej. Máme teda základní větné členy a teď ty máš odpovědět na co?

Ž: Hmmm, na....

U: No, ty druhý, jak se jmenujou?

Ž: Rozvíjející větné ...

U: Tak, rozvíjející větné členy. Jmenuj mi je!

Ž: Přííííís... přívlastek, předmět a příslovečné určení.

U: Výborně, přívlastek, pojď na něj.

Ž: Přívlastek je ...

U: S čím tvoří skladebnou dvojici?

Ž: Se slovesem.

U: Přívlastek?

Ž: Přívlastek.

U: Se slovesem?

Ž: Ne, s předmětem, (ostatní žáci se smějí) ne ne ne...

U: Povídej.

Ž: S podstatným jménem.

U: Ano. A teď mi o něm říkej konkrétní věci.

Ž: Takže značí se Pk, v kroužku...

U: No, to je jedno.

U: A s čím tvoří skladebnou dvojici?

Ž: S podmětem?

U: No, nemusí to být podmět. S pod ... (napovídá žákovi)

Ž: S podstatným jménem.

U: S jakýmkoli podstatným jménem, ano.

Ž: Ptáme se na ně jaký, jaká, jaké, který, která, které a čím.

U: Ano, a když máš slovo, tak si vem další z těch větných členů.

Ž: Předmět?

Ž: Tvoří skladebnou dvojici se slovesem, označujeme ho Pt ...

U: Pád jsme si říkali, že jo?

Ž: Jo, ptáme se na něj otázkami 2. až 7. pádu.

U: A zbývá nám ještě jedno a to je?

Ž: Příslovečné určení.

U: Ano, povídej. Tak skladebná dvojice...

Ž: Označuje se PU...

U: Ano, jaké znáš ještě příslovečné určení?

Ž: Čas.

U: Ano.

Ž: Místo...

U: Ano, na čas se ptáme?

Ž: Kdy?

U: Místo?

Ž: Kde.

Učitel: Ano, způsob?

Ž: Jak.

U: Ano, kdy, kde, jak. Ještě pak máme příčinu a tak. Říkali jsme si, že příští rok si budeme uvádět další, míry atd., ale na to máme času. My tady máme letos ten základ – orientovat se ve větě.

Otázky/úkoly:

1) Posuďte výukovou situaci jako celek (jazyková komunikace, vyučovací metoda, obsah, odborná stránka výkladu, didaktická stránka, ...).

2) Posuďte výukovou situaci z hlediska komunikačního a sémantického přístupu v jazykovém vyučování a navrhněte vhodnou alteraci. Zvažte tento příklad: *Děti pouštěly draky* – je/není základní věta jenom *Děti pouštěly*?

3) Nabídněte expozici problematiky větného členu *přívlastek* / *předmět založenou na konstruktivistickém přístupu. Opírejte se přitom o žakovský prekoncept (očekávaný výstup na konci 1. stupně ZŠ dle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*).**

4) Rozlište rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *přívlastku* / *předmětu, doložte na příkladech, případně je uijte ve své alteraci.**

5) Navrhněte způsob zapojení indukovaného žáka (žák s odlišným mateřským jazykem / žáka se SVP) do alterované situace. Student si vybírá dle absolvovaného PV předmětu, jazyk žáka/úroveň dle SERR /typ postižení si vylosuje u zkoušky.

*Větný člen si student vylosuje. Student se připraví na oba případy.

39. (A) Základní skladební dvojice

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *skladební dvojice*

Situace: 6. ročník, opakování z 1. stupně ZŠ

U: Dneska si zopakujeme něco o základní skladební dvojici. Jaké máme věty?

Ž: ---

U: No vzpomeňte si, učili jste se to.

Ž: ---

U: No, podívejte se, na tabuli máme taky větu, no, přečtete si ji. Jaká je to věta? (Na tabuli je věta: *Na louce kvete záplava květin.*)

Ž: ---

U: No tak se podívejte, je za ní tečka, tak jaká je to věta?

Ž: To je věta o tom, že kytky kvetou.

U: Ano, ale lépe ... jaká je to věta?

Ž: To je věta oznamovací.

U: Správně! Věta oznamovací. Tak jaké máme věty?

Ž: Máme věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací.

U: No vidíte, že jste si vzpomněli. Tak. Máme věty oznamovací, rozkazovací, tázací a přací. ... A teď ta věta na tabuli. ... V každé větě najdeme podmět a přísudek. ... Tak. Podmět je kdo. Zeptáme se kdo, co na louce kvete? A odpovíme si...

Ž: Kytky kvetou.

U: Ne, copak je ve větě kytky? No, co je ve větě, jaký je tam tvar?

Ž: Květin.

U: No vidíš! Takže kdo, co kvete? ... Záplava! Záplava je podmět. ... A máme tu základní skladební dvojici: Záplava kvete. ... A takhle si to graficky vyznačíme. (Učitel podtrhává slovo záplava rovnou čarou a slovo kvete vlnovkou.) Záplava je podmět a kvete je přísudek. ... Je to jasné?

Ž: ---

U: Tak, Aničko, pojď a najdi podmět a přísudek v další větě.

Ž 2: (Čte další větu: *Pampeliška kvete žlutě.*)

U: No, tak jak se zeptáš?

Ž 2: ---

U: No, ... kdo, co kvete žlutě?

Ž 2: Kdo, co kvete žlutě?

U: No, tak, co je podmět?

Ž 2: Pampeliška.

U: Výborně. A co dělá pampeliška?

Ž 2: Kvete.

U: Ano, kvete. Takže co je přísudek?

Ž 2: Kvete.

U: Tak ... Tak to hezky podtrhni.

Otázky/úkoly:

1) Jak může takto podaný výklad ovlivnit žákovo pozdější chápání struktury věty/větného celku a proč? Posuďte označení „základní skladební dvojice“ z hlediska didaktického a z hlediska lingvistického.

2) Posuďte vhodnost příkladových vět z lingvistického a didaktického hlediska.

3) Nabídněte expozici problematiky větného členu *podmět* založenou na konstruktivistickém přístupu. Opírejte se přitom o žakovský prekoncept tohoto termínu z 1. stupně ZŠ (očekávaný výstup na konci 1. stupně ZŠ dle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*).

4) Na základě studia odborné literatury identifikujte lingvistické a didaktické problémy, které mohou nastat při výkladu tzv. základní skladební dvojice, a nabídněte řešení.

5) Uveďte rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *podmětu*, doložte na příkladech.

40. (A) Souvětí

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *souvětí*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Martine, přečti nám, prosím tě, další větu.

Ž: Přišel jsem, abych vám řekl, že zítra odjízďím.

U: Tak, z kolika vět se skládá tohle souvětí?

Ž: Ze tří.

U: Výborně. Jak jsi to poznal?

Ž: Jsou tam tři slovesa.

U: No, dobře, no. Správně jsou to tři přísudky. Přečti nám hlavní větu.

Ž: Přišel jsem.

U: Správně. A co ty vedlejší věty? Jakého druhu je ta druhá věta?

Ž: To je věta příčinná.

U: Myslíš teda příslovečná příčinná, ano? A proč si to myslíš? Jak jsi na to přišel?

Ž: Ptám se proč, proč jsem přišel?

U: A jiná možnost není? Spojka aby ti nic neříká?

Ž: Ne.

U: Neřikali jsme si, že spojka aby skoro vždycky uvozuje vedlejší větu účelovou? Taky se můžeme zeptat, za jakým účelem jsem přišel. Vidíte, já vám pořád říkám, že se máte ty spojky naučit. To vám ušetří spoustu práce a taky vám to ušetří spoustu zbytečných chyb.

Otázky/úkoly:

- 1) Je v dané situaci vhodné, aby učitel opravil žákovo vyjádření „slovesa“ na „přísudky“? Proč?
- 2) Ukažte názorně, jak byste žákům vysvětlili rozdíl mezi „slovesem“ a „přísudkem“.
- 3) Zhodnoťte učitelovo objasnění druhu vedlejší věty v závěru ukázky. Komentujte i třetí větu souvětí.
- 4) Na základě lingvistické charakteristiky *příslovečného určení** navrhnete způsob(y), jak žákům pomoci najít vhodné (tj. nikoliv formální) řešení při poznávání druhu vedlejší věty.
- 5) Pokuste se propojit předepsané učivo z RVP ZV (... *souvětí* ...) s komunikačně orientovaným výstupem z učení. Navrhnete didaktické řešení a zapojte je do alterace.

* Uchazeč si připraví výukovou situaci (nebo jednotlivé mikrosituace) zahrnující všechny druhy příslovečných určení (dle literatury v předmětu bakalářského stupně studia *Syntax českého jazyka*). Druh příslovečného určení si vylosuje při zkoušce. Posoudí, které učivo je vhodné pro základní a které pro střední školu.

41. (B) Větný rozbor

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 8. či 9. ročník ZŠ

Hypotetický rozhovor (dle diskusí v médiích) žáků základní školy:

Ž 1: Proč pořád děláme ty větný rozbor? K čemu to je?

Ž 2: Budeme to potřebovat při přijímačkách. A taky jednou u maturity a na střední škole už to nikdo s námi nebude tak podrobně probírat, jako to děláme teď.

Ž 3: A taky nám to pomůže při psaní čárek.

Ž 4: Hm.

Otázky/úkoly:

1) Na základě lingvistické znalosti problematiky posuďte vhodnost argumentace, příp. navrhněte jiné argumenty.

2) Pokuste se propojit předepsané učivo z RVP ZV s funkčně a komunikačně orientovaným výstupem z učení.

3) Lze ve vztahu k věku žáků použít analogie s přírodními vědami (když „rozkládáme“ elementy v chemii, můžeme i jazyková vyjádření)?

4) Navrhněte výukovou situaci ve fázi motivace k větným rozborům.

5) Pohovořte o kladech/záporech jednotné přijímací zkoušky ve vztahu k cílům výuky ČJ.

42. (A) Citoslovce ve větě

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Který typ přísudku jsme vynechali?

Ž: Citoslovesný.

U: Citoslovesný? Máme citoslovesa?

Ž: Nebo citoslovečný.

U: Ano, Filipe, citoslovečný, anebo vyjádřený citoslovcem. Tak, Pepo, zkus vymyslet nějakou větu tak, aby tam bylo citoslovce místo přísudku. Nebo ne, místo slovesa.

Ž: Lev uuuáá řval nebo já nevím.

Ž: Vrabec frr na strom.

U: Tak moment. Kráva dělala búú. Bětko, hlásíš se, protože chceš něco říct? Větu? Tak k tomu, jo? Tak moment, počkáme, až to dopíše.

U: Tak, Kráva dělala búú. Posad' se. Tak, Bětko. Počkej, ještě další větu, nebo chceš tady k té větě něco? K téhle větě chceš něco?

Žáci: *(překřikují se)*

Ž: Protože právě to sloveso je to búúú.

U: Všimněte si, že vy jste měli vymyslet větu, kde je citoslovce jako přísudek. Tady máme přísudek dělala. Tady to musí být jiný větný člen.

Ž: Vrabec frr na střechnu.

U: Takže když bych chtěla říct místo kráva bučela, tak můžu napsat kráva búú. V citoslovcích by se měla psát čárka, jo?

Ž: To je jak kdyby se jmenovala búú.

U: Kráva búú na koho? Na koho mohla bučet?

Ž: Na chovatele

U: Na chovatele.

Úkoly/otázky:

- 1) Na základě lingvistické literatury a analýzy výskytů v ČNK (předvedete na místě) posuďte probíranou problematiku a uváděné příklady z hlediska frekvence užití a zhodnoťte adekvátnost probíraného učiva.
- 2) Všimněte si mimoběžné pedagogické komunikace, dobrých jazykových postřehů žáků.
- 3) Výsledný komunikát *Kráva búúú na chovatele* posuďte z hlediska funkční stylistiky.
- 4) Komplexně posuďte vhodnost dané situace a navrhnete její didaktické řešení.
- 5) Na základě studia lingvistické literatury modelujte situaci se zapojením komplexní funkčně-sémantické charakteristiky citoslovcí, se zřetelem ke komunikačnímu principu jazykové výuky.

43. (A) Shoda přísudku s podmínkem, několikanásobný větný člen

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *syntaktický pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

Ž: Co znamená několikanásobný podmět?

U: Několikanásobný podmět znamená, že jich tam je více těch podmětů. To jsme si ale říkali. Nepsali, ale říkali, jo. Ale odušiš to i z toho samotného slova, z toho zadání. Tak, čímž se dostávám k tomu, že shoda podmětu a přísudku je ale důležitá, nebo správné určení přísudku, je důležité pro pravopis, ono nám ovlivní potom ten pravopis. Musíme si uvědomit kdo a co a potom to tomu přizpůsobit. Napište si ještě jednu větu: Zástupy lidí.... Nebo zástupy fanoušků, to bude lepší. Zástupy fanoušků... co mohly dělat zástupy fanoušků?

Ž: Řvaly, fandily, křičely.

U: Tak, křičely, mávaly. Mávaly. Tak. Zástupy fanoušků mávaly, tak. Zase tam mám mezeru. To už je jednodušší. To už není tak komplikované jako s těmi saněmi, ale tím, že to byl pro vás známý případ, tak jsem ho využil. Zástupy fanoušků mávaly. Tak, kdo mával?

ŽŽ: Zástupy.

U: Tak, kdo si myslí, že mávaly zástupy, přihlásí se.

U: Dobře, ruce dolů. Kdo si myslí, že mávali fanoušci? To neé. Sice ti fanoušci byli v zástupech, ale tomu slovu mávaly odpovídá to slovo zástupy. Zástupy mávaly. Já nemůžu říct fanoušků mávaly.

Ž: To je blbost.

U: Proto je to dvojice. Oni spolu opravdu jako ladí a hodí se k sobě. Zástupy mávaly. Když si to řekneš, je to dvojice.

Ž: Kdo.

U: I to vám hodně napoví, jak je to k sobě přirazené, napsané. Tak, to je k tomu přísudku. Takže ten vliv tam prostě je. Napíšeme si ještě tři věty. A zkusíme si schválně různé typy toho přísudku. Ted' jsem někde ztratila ten papír. Jo, tady je. Nosím dneska víc papírů. To není blbý. Davide, k tabuli. Tak a ostatní píší. Napíšem si společně tři věty. Davide, pojď.

Otázky/úkoly:

- 1) Pojednejte problematiku shody přísudku s podmínkem z lingvistického a didaktického hlediska a posuďte vhodnost zvolených příkladů.**
- 2) Posuďte roli metajazyka v této konkrétní výukové situaci a ve výuce češtiny obecně, své úvahy zapojte do alterace výukové situace.**
- 3) Na základě rozlišení syntaktického pravopisu z lingvistického a didaktického hlediska navrhňte alteraci dané výukové situace.**
- 4) Navrhňte odborně správné a didakticky vhodné objasnění pojmu *několikanásobný větný člen*. Svě argumenty opírejte o studium odborné syntaktické literatury.**
- 5) Navrhňte způsob zapojení indukovaného žáka (žáka s odlišným mateřským jazykem / žáka se SVP) do alterované situace. Student si vybírá dle absolvovaného PV předmětu; jazyk žáka/stupeň dle SERR/typ postižení si vylosuje u zkoušky.**

44. (A) Podmět a přísudek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák vyhledává základní skladební dvojici*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *využívá znalostí o větných členech a jejich vztazích*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 6. ročník ZŠ, žák píše na tabuli

Ž: Tak co mám psát?

U: Větu, kterou diktuji. Večer se budu dívat na televizi.

Ž: Já neumím psát. (*hluk, protesty*)

U: Večer se budu dívat na televizi. No, hezky píšeš. No, hezky čitelně. Večer se budu dívat na televizi. Večer se budu dívat na televizi. Tak, tečku udělej, je to věta. Tak, najdi podmět, najdi přísudek. Podtrhni.

Ž: Přísudek bude se dívat.

U: Opravdu? No? Se budu dívat.

Ž: Se budu dívat.

U: Se budu dívat, hm. Podtrhni se budu dívat. Kdo se bude dívat? Podtrhni to, správně to děláš. Podtrhni to. Kdo se budu dívat? Kdo se budu dívat. Se budu dívat v televizi?

Ž: Se budu dívat večer.

U: Kdo budu?

Ž: Já.

U: Já. Vidím to slovo já napsané?

Ž: Podmět nevyjádřený.

U: Podmět nevyjádřený dáváme za větu do závorky. Jak to, že ten přísudek je takhle členitý, proč je tam toho tolik, jaký druh přísudku to je?

Ž: Rozložený. Složený.

U: Složený, složený, ano, je složený z více částí. Kdybychom šli po slovních druzích, máme tady dvě slovesa. Tak k tabuli jde Vanda. Vando, pojď.

Úkoly:

1) Jaký cíl v této výukové situaci učitel sleduje? Odpovídá současným požadavkům na moderní vyučování českého jazyka? Odůvodněte.

2) Posuďte, zda se vyučující všude vyjadřuje odborně správně, resp. navrhněte opravy a zapojte je do alterace.

3) Posuďte adekvátnost všech didaktických aspektů situace, navrhněte alteraci v souladu s komunikačním cílem vyučování, zvláště pro ZŠ, zvláště pro SŠ.

4) Objasněte vztah mezi pojmy *základní větné členy*, *skladební dvojice*, *základ věty*, *minimální věta*, *základová větná struktura*, zamyslete se nad jejich opodstatněností/neopodstatněností užití ve výuce českého jazyka na ZŠ a SŠ, případně je zapojte do své alterace.

5) Zhodnoťte v ukázce práci s chybou („Tak, tečku tam udělej, je to věta.“).

45. (A) Přísudek jmenný se sponou (slovesně-jmenný)

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Pepa na mě byl hodný.

Ž: No to určitě.

U: Pepa na mě byl hodný.

Ž: A to je pravda. Musím si to psát?

U: Ano, piš si to, tu větu, na kterou jsi byl u tabule, nemusíš, napiš si tuhle. Tečku udělej, je to věta, tak Pepa na mě byl hodný, najdi podmět, najdi přísudek, tak Pepa, co dělal? Byl. Je to informace..., je v té větě informace o jeho existenci? Že Pepa byl? Pepa byl, nebo Pepa nebyl? Existoval? Nebo k tomu může ještě něco patřit?

Ž: Byl hodný.

U: Byl hodný. Jaký je to typ přísudku?

Ž: Složený.

U: Složený? Je to složeno ze dvou sloves? Nebo více...

Ž: Hodný.

U: Hodný je sloveso?

Žáci: Přídavné jméno to je. Spona.

U: Tohle? To spona není. Jak je to s tou sponou? Co je tady spona?

Ž: Byl je spona.

U: Jasně. To slovo „byl“ mi to jméno, přídavné jméno „hodný“, které já můžu dát k tomu Pepovi „hodný Pepa“, připíná k té větě tak, aby to slovo mohlo fungovat jako přísudek, to byl. Klidně si tam nad to tu kancelářskou sponku nakreslete. To určitě znáte. Takhle to vypadá. Tak, znáte to? Mám jí tady někde? Tahle věc, tahle malinkatá věc, ta sponka, ta je fakt důležitá, že díky tady tomu slovu se to jako sepne. To slovo pro přísudek se připne a vznikne mi krásný přísudek a říká se mu... Bobe, řekni to ještě jednou. Jak se tomu přísudku říká?

Ž: Přísudek se sponou.

U: No, ale tady to je přídavné jméno, takže jmenný se sponou, to jsme si říkali i psali do těch přehledů navíc ještě.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte probíranou problematiku a zvolený postup z hlediska vzdělávacích cílů výuky českého jazyka.**
- 2) Nabídněte alternativní expozici problematiky větného členu *přísudek slovesně-jmenný* založenou na konstruktivistickém přístupu.**
- 3) Popište rozdíl mezi lingvistickou a didaktickou charakteristikou *přísudku slovesně-jmenného*, doložte na příkladech, případně je zapojte do své alterace.**
- 4) Jak žákovi vysvětlíte oprávněnost tohoto učiva (proč se to učíme?).**
- 5) Doložte na konkrétních příkladech propojení mluvnického a slohového učiva u této problematiky.**

46. (B) Obsahově a funkčně srovnatelná, ale formálně/gramaticky/syntakticky odlišná jazyková vyjádření

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů

Učivo: jazyk a styl

Situace: 7. ročník ZŠ

Využití tématu při rozvoji komunikačních dovedností žáka v slohové výchově v 7. ročníku základní školy (stylistická synonymie)

1) Doložte, jak dokážete žáka dovést k využití různé funkční a stylistické platnosti větného a nevětného vyjádření přívlastku při výstavbě komunikátu.

2) Jak tématu využijete na střední škole – připravte výukovou situaci.

47. (B) Nominalizace

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: jazyk a styl

Situace: 9. ročník ZŠ

Nominalizace a její využití při rozvoji komunikačních dovedností žáka ve slohové výchově v 9. ročníku základní školy

1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k uvědomělému využití nominalizace při výstavbě komunikátů odborného stylu.

2) Jak tématu využijete na střední škole?

48. (B) Aktuální členění výpovědi

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: žák využívá znalostí o aktuálním členění výpovědi k vhodnému vyjádření myšlenky, k účinnému dorozumívání, logickému strukturování výpovědi a k odlišení záměru mluvčího

Učivo: *aktuální členění výpovědi*

Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP. Konkretizujte ročník gymnázia a svůj výběr odůvodněte.

Položte důraz na různé vyjadřovací prostředky; na možnosti komunikování formálně stejné věty umístováním důrazu apod.

49. (B) Prostředky textové návaznosti

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák používá různé prostředky textového navazování vedoucí ke zvýšení srozumitelnosti, přehlednosti a logické souvislosti sdělení*

Učivo: *prostředky textové návaznosti*

Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech a za využití vhodných textů (přineste je ke zkoušce) ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP.

50. (A) Komunikační funkce výpovědi

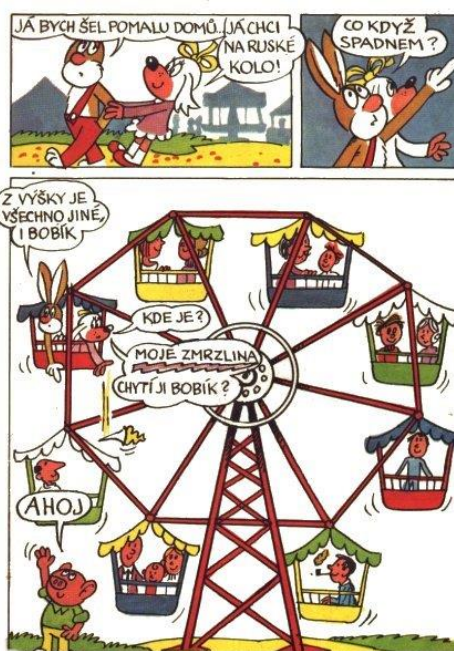
Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá se kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci*

Učivo: *komunikační funkce výpovědi*

Situace: 6. ročník ZŠ

Úkol pro žáky: Všichni žáci mají před sebou úryvek z komiksu Čtyřlístek. Úkolem je jednotlivé textové bubliny vybarvit podle toho, zda je to věta oznamovací (zelená), rozkazovací (červená), tázací (žlutá), nebo přací (modrá).

VESELO JE NA POUTI

Zdroj: <https://comicsdb.cz/comics/1238/ctyrlitek-024-veselo-je-na-pouti>

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte vhodnost/nevhodnost zadání úkolu tohoto typu z hlediska teorie komunikačních funkcí výpovědi (jazyková charakteristika, klasifikace).
- 2) Uved'te do vztahu *větu a výpověď*, *věty podle postoje mluvčího a komunikační funkce výpovědi*. Pracujte s ilustrací. Jak budete řešit případy *Moje zmrzlina!* a *Ahoj?*
- 3) Na základě studia odborné lingvistické literatury zaujměte stanovisko k tzv. *větám oznamovacím, rozkazovacím, tázacím a přacím*.
- 4) Nabídněte didaktickou alteraci expozice učiva *věty podle postoje mluvčího* s přihlédnutím ke komunikačnímu principu vyučování, ke komunikačnímu záměru a komunikační funkci výpovědi. Ilustraci můžete (ale nemusíte) použít.
- 5) Navrhněte způsob zapojení indukovaného žáka (žáka s odlišným mateřským jazykem / žáka se SVP). Student si vybírá dle absolvovaného PV předmětu, jazyk žáka / úroveň podle SERR / typ postižení si vylosuje u zkoušky.

51. (A) Elipsa

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Tak, ještě jeden přísudek... Bětko. Ještě jeden typ přísudku, hlásila ses.

Ž: Jmenný beze spony.

U: Jmenný beze spony, no, to je obtížnější případ. Tak nám řekneš příklad, který jsme si psali do sešitu. Ty víš nějaký svůj?

Ž: Maminka je kuchařka.

U: Ne. Přísudek jmenný beze spony, třeba Kniha přítel člověka. Kniha přítel člověka. Podpora čtenářské gramotnosti, že. Tak, co je tady... (3s) Kniha přítel člověka. Kde je přísudek a kde je podmět? Kde je podmět a kde je přísudek? S kým jsem nemluvila? Dominiku.

Ž: Podmět je...

U: Kniha přítel člověka. Tady mi chybí to „je“.

Ž: Teď nevím.

U: Tak kdo ví. Jo, tak povídej.

Ž: Chybí tam čárka.

U: Bětko.

Ž: Kniha je podmět. A to „je“ je přísudek.

Ž 2: To „je“ tam vůbec není.

Ž: Hm, tak já nevím.

Ž 2: Takže tam není přísudek, je to blbá věta.

U: „Je“ tam není, ano... Kniha – přítel.

Ž: Cože?

U: Ano, to přítel je přísudek. My jsme si to psali. To přítel je přísudek. Už minule jsme se o tom bavili. My si tam můžeme doplnit to „je“, ale ono to v té větě vůbec není napsáno. Tak abych lépe poznala ten přísudek, co dělá kniha? Kniha je přítel. Přítel – přísudek jmenný se sponou. Eee jmenný beze spony.

Ž: A mohli bychom tam to „je“ napsat?

U: Ano, můžeš ho tam dopsat, ale říká se to takhle. Kniha přítel člověka, Pes přítel člověka, Čas nejlepší rádce. Může se to tam psát i s pomlčkou. Ano, může to tam tak být, ale v tomhle případě to tak není. A může to tak taky fungovat, není to špatně. I takové věty existují. Jsou nejméně časté. Ale na rozdíl od těch přísudků vyjádřených citoslovcem je nepoznáme tak snadno. My se domníváme, že tady to „je“ chybí. Ale vy už teďka budete vědět, že vy si ho tam můžete domyslet.

Ž: Nebo dopsat.

U: Nebo dopsat, pokud budeš moct, ale do knížky to samozřejmě dopisovat nebudeš, doufám.

Ž: Jak že se jmenuje ta věta?

U: Věta? Jmenný, jmenný, někdy se mu říká jmenný bez spony. Jmenný beze spony. Protože ta spona tam chybí. Ta spona, tak to je právě to „byl, být, bývat, stát se, stávat se“, to jsou ty tvary těch sloves. Baruš, ty jsi chyběla a nemáš doplněný ten přehled, vid’? Takže to jenom opakování k tomu přísudku.

Úkoly/otázky:

1) Na základě lingvistické literatury a analýzy výskytů v ČNK kriticky posuďte probíranou problematiku a terminologii (přísudek jmenný / neslovesný / tzv. jmenný beze spony) a uváděné příklady z hlediska frekvence užití a zhodnoťte adekvátnost probíraného učiva.

2) Uváděné příklady posuďte i z hlediska odborné správnosti.

3) Všímejte si dobrých postřehů žáků, navrhněte, jak byste jich mohli využít (*Takže tam není přísudek, je to blbá věta*).

4) Komplexně posuďte vhodnost dané situace a navrhněte její didaktickou alteraci.

5) Zamyslete se nad problematikou elipsy a jejích funkcí, své úvahy zapojte do alterace.

52. (A) Souvětí a větný ekvivalent

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty a souvětí*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Takže když budete mít třeba *Nemluvit a psát!* Je to souvětí?

Ž: Ne, jsou tam dva infinitivy.

U: Ano, použila jsem tam dva infinitivy a my víme, že ty netvoří větu. Jak se tomu říká? Za odměnu, za bonbon, to jsme se učili taky na podzim. Není to věta, je to co?

Ž: Je to tvar rozkazu.

U: No, je to tvar rozkazu, ale já chci přesný název.

Ž: Větný ekvivalent.

U: Výborně, je to takzvaný větný ekvivalent. Tak máte napsanou větu, Lauro: *Na stole leží kniha, kterou čtu.* Když se na tu větu, pardon, souvětí podíváte, kolik má asi vět?

Ž: Dvě.

U: Jak to poznám, že dvě?

Ž: Jsou tam dvě slovesa v určitém tvaru.

U: Tak, jednak to poznáme podle počtu sloves, a většinou podle spojovacího výrazu nebo podle čárky. Takže si prosím vzorovou větu, pardon, vzorové souvětí napište do sešitu. Takže shodli jsme se, že je to souvětí o dvou větách. Honza by nám řekl, jaká je první věta.

Ž: Na stole leží kniha.

U: Hm, když si tu větu řeknete samotnou, představte si za ní tečku. Dává ta věta smysl sama o sobě?

Ž: Ano, je to věta hlavní.

U: Výborně, je to takzvaná věta hlavní. Takže nad to slovo *na* si prosím vás napište číslo 1 a velké H, jako že je to věta hlavní. Někde se to prosím vás značí 1VH, já tam to V nedělám, protože se to pak plete s tou vedlejší, takže jsem zvyklá své žáky učit prostě 1, 2 a k tomu jen velké H, nebo velké V, jestli je hlavní, nebo vedlejší. Druhá věta, Pepo. Přečteš tu druhou větu v souvětí?

Ž: Kterou čtu?

U: Tak, já vám řeknu *Kterou čtu.* Víte, o čem mluvím? Nevíte. Dává to smysl? Ne. Může to stát samostatně?

Ž: Ne.

U: Nemůže.

Ž: Závisí to...

U: Ano, takže druhá věta je závislá na té první větě, nemůže být tedy hlavní, tím pádem je –

Ž: Vedlejší.

U: Vedlejší. Takže nad to slovo *kterou* si dáte velkou dvojku a k tomu písmeno velké V, jako že je to věta vedlejší.

Ž: A musí to být vždycky nad tím prvním slovem?

U: Mělo by to být, Jirko, ano. Tak a dál mě zajímá, jak ještě můžu poznat, že ta druhá věta je vedlejší. Jsou tam ještě dvě nápovědy.

Ž: Můžu se na ni zeptat.

U: Můžu se na ni zeptat jak?

Ž: *Jaká kniha* nebo *Jakou knihu...* *Co dělám s knihou?*

U: Třeba ano, nebo *Jaká kniha...* Měli byste se zeptat celou větou, takže *Jaká kniha leží na stole? Kniha, kterou čtu.* Tak můžu se na ni zeptat, výborně, a ještě jedna nápověda.

Ž: Spojka.

U: Je to spojka?

Ž: Já se chtěl zeptat, vždyť se můžeme zeptat i na tu první větu, ne?

U: Nemůžem, jak by ses zeptal, povídej.

Ž: Co leží na stole?

U: Kniha. To si odpovíš jenom na jedno slovo, ne celou větou. Na hlavní větu se nelze zeptat, jo?

ŽŽ: (*mezi sebou*): Co dělá kniha? Kniha leží na stole.

U: Tak já bych se vrátila k té vedlejší větě, jde o to, že se na ni mohu zeptat tou druhou větou, což je tady ta věta hlavní. Tak ještě je tady jedna nápověda, jak poznám, že je to vedlejší věta. Vy jste byli blízko, vy jste řekli spojka, ale *kterou* není spojka.

Otázky/úkoly:

1) Uved'te konkrétní příklady formalismů z výše uvedené výukové situace a navrhněte jejich vhodnější zpracování směrem ke komunikačnímu pojetí výuky.

2) Ohodno'te níže uvedené tvrzení vyučující. Posud'te jeho správnost z lingvistického hlediska.

„Tak, jednak to poznáme podle počtu sloves, a většinou podle spojovacího výrazu nebo podle čárky. Takže si prosím vzorovou větu, pardon, vzorové souvětí napište do sešitu. Takže shodli jsme se, že je to souvětí o dvou větách. Honza by nám řekl, jaká je první věta.“

3) Na základě odborné literatury objasněte pojem *větný ekvivalent*, resp. se zamyslete, zda je v syntaktických popisech pojímán shodně.

4) Posud'te toto stanovisko jiného učitele: „Tzv. „větné ekvivalenty“ jsou nesmysl, který měl už dávno z výuky zmizet, protože jako „ekvivalent“ se určuje každá elipsa. Konkrétně příklad s infinitivem se dá vysvětlit jako transpozice = „užití něčeho místo něčeho“ v určité situaci.“ Uvádějte příklady argumentující pro, nebo proti tomuto názoru.

5) Komentujte všechna tvrzení vyučující z hlediska odborné správnosti a podejte jejich úplný a správný odborný výklad.

53. (A) Podmět a vedlejší věta podmětná

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *druhy vedlejších vět*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Tak, jdeme na češtinu. Zkusíme si jednu takovou věc. Já jsem vám říkala, že každý ten větný člen jde nahradit vedlejší větou. Začali jsme už dělat vedlejší věty. To znamená, že z věty jednoduché budete dělat... (čeká na odpověď žáků) Honzo?

Ž 1: Souvětí.

U: Souvětí. Jo? Tak zkusíme si to na těch prvních dvou větách, které jsme dělali – podmětná, předmětná. Na straně 86 máme cvičení 2. Máte tam v těch větách najít podmět a ten podmět nahradit vedlejší větou podmětnou. Jo? Takže budeme pracovat s těmi větami. Tak jedem, první větu, kdo si na ni troufá? (ticho) Nikdo. Tak. Uděláme ji společně. *Dobry klavirista potrebuje kvalitni klavir*. Co je podmět? Matěji.

Ž 2: Klavírista.

U: Klavírista. Přesně tak. Udělejte mi z toho klavíristy spojení, kde bude nějaké sloveso čili přísudek. Kdo je klavírista? Kdo, co je klavírista? Odpovězte mi na tuhle otázku.

ŽŽ: (nesrozumitelné)

U: Ne. Sloveso, musí tam být sloveso. Kdo je klavírista?

Ž 3: No ten, který hraje na klavír.

U: No vida! Kdo hraje na klavír! Přesně. A co máme najednou? Hraje? Co to je?

ŽŽ: Přísudek?

U: No, je tam přísudek, a hlavně je to... vedlejší věta podmětná. A máme ji! Jo? Takže teď to dejte dohromady jako souvětí. To, co jste teďka vytvořili, doplňte tou informací z věty z učebnice. Matěji. Znovu jim zopakuj, co jsi vytvořil.

Ž 2: Hraje na klavír... Ten, který hraje na klavír.

U: Ne který, ale kdo. Je klavírista. Dobře. A teď mi to spojte s těmi dalšími – s tou další částí té věty jednoduché. Karle.

Ž 4: Ten, kdo hraje na klavír –

U: Nemusíš tam dávat to zájmeno. Kdo hraje na klavír, ...

Ž 4: Kdo hraje na klavír, –

U: – čárka –

Ž 4: – čárka, potřebuje kvalitní klavír.

U: A máme to. A teď se zeptáte hlavní větou. Kdo, co potřebuje kvalitní klavír? A odpovíte si vedlejší větou podmínkou, ...

Ž 4: Kdo hraje na klavír.

U: Kdo hraje na klavír. A máte to. Jo? Čili vždycky pracujete s tím podmínkem. Tak. Zkusíme druhou. To už zkuste sami. Princip znáte. Tak jedem. *Vítěz není ještě znám*. Vždycky musíte pracovat s tím podmínkem. Tak, Martine, zkus to, ty už jsi na to přišel.

Ž 5: Vítěz...

U: No tak rovnou udělej souvětí.

(ticho)

U: Tak Vojto. Už se probudili někteří.

Ž 6: Ten, kdo vyhrál, ještě...

U: Nepoužívejte tam pořád to „ten“.

Ž 6: Kdo vyhrál, není ještě znám.

U: A já bych to otočila.

Ž 6: Není ještě znám, kdo vyhrál.

U: Není ještě známo, čárka, kdo vyhrál. A zeptáme se hlavní větou – kdo, co není známo? Odpověď vedlejší podmínkou – kdo vyhrál. Dobře. Tak už to šlo rychleji. Další, teď už by to mělo jít úplně dobře. No, tak kdo?

Otázky/úkoly:

1) Ohodnoťte níže uvedené tvrzení vyučující. Posuďte jeho správnost z lingvistického hlediska. „Klavírista. Přesně tak. Udějte mi z toho klavíristy spojení, kde bude nějaké sloveso čili přísudek. Kdo je klavírista? Kdo, co je klavírista? Odpovězte mi na tuhle otázku.“

2) Pohovořte o vhodnosti didaktického zpracování daného syntaktického obsahu. Uveďte konkrétní příklady formalismů.

3) Na konkrétních, vhodně didakticky zvolených příkladech a s komunikačním vyústěním navrhnete expozici učiva o podmět / vedlejší větě podmíněné. Uplatňujte přitom znalosti z odborné syntaktické literatury.

4) Lze vedlejší větu podmínkou vždy stylisticky vhodně nahradit podmínkem? Uvažujte o příkladu *Kdo nesní zeleninu, nedostane zmrzlinu* a odborně jej vyložte.

5) Navrhnete alteraci výše uvedené výukové situace tak, aby sledovala komunikační pojetí výuky.

54. (A) Vedlejší věty příslovečné

Očekávaný výstup na konci 2. stupně podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *stavba věty, větné členy*

Situace: 7. ročník ZŠ

U: Takže, dneska budeme dělat vedlejší větu příslovečnou časovou. To je tématem hodiny. Tady máte na tabuli zápis, takže si запиšte, že vedlejší věta příslovečná časová bývá uvozena spojovacími výrazy *až, když, jakmile, dříve než, sotva že, zatímco, pokud, než*. Teď se koukneme na věty v prezentaci. (učitelka čte) *Řeknu ti to, až přijdeš*. Tak, jak bychom si s touto větou poradili...? Pepo?

Ž 1: Nó. *Řeknu ti to... až*, takže dokud bude... nó...

U (skočí žákovi do řeči): Tak, teď mi řekni, co bude věta hlavní, jo?

Ž 1: To...no... hm...

ŽŽ (šeptem): *Řeknu ti to*.

Ž 1: Jo, tak tohle vlastně. *Řeknu ti to*.

U: Jasně, to je hlavní věta. Výborně jsi ji určil. A tou se ptáme na jakou větu? ... No?

Ž 1: Hm, ...

U: Na větu?

Ž 1: Já nevím. Tak asi na větu...

U: Žádný „*asi na větu*“... Jak to teda bude? Vždyť už jsme to měli. Větou hlavní se ptáme na větu...?

ŽŽ: Vedlejší.

U: Vedlejší. Takže. *Řeknu ti to, až přijdeš*. Tak, teď se musíš zeptat větou hlavní na tu větu vedlejší, hm?

Ž 1: *Řeknu ti to, ... řeknu ti to, poku.... ne... dokud...?* Já nevím.

U: Jano, prosím tě, můžeš to určit?

Ž 2: *Řeknu ti to, ...*

U: Prosím vás, já nechápu, čemu na tom nerozumíte. Musíte se pořádně a správně zeptat.

Ž 2: Jo, hm. Kdy...?

U (skočí žákyni do řeči): Ano!

Ž 2: ...*až přijdeš. Dokud přijdeš*.

ŽŽ (smějí se, nesrozumitelné): ...

U + ŽŽ: *Až přijdeš!*

U: Ano? Kdy ti to řeknu? Až přijdeš. Jo? Když se zeptám kdy, tak je to co za větu? Příslopečná...?

ŽŽ: Určení času?

U: Časová, jasný? Příslopečné určení času. No, uf... to to trvalo. Takže se teda jedná o jakou vedlejší větu ještě jednou?

ŽŽ: Časová.

U: Časová, super. Tak, druhá věta. *Vysvětlím ti to, až se vrátíme z kina.* No a opět... Zeptejte se zase tou větou hlavní na tu větu vedlejší, jo? Honzo!

Ž 3: Kdy ti to vysvětlím? Až se vrátíme z kina...?

U: Super, skvělé! Výborně. Takže znovu připomínám – ptáme se větou hlavní na větu vedlejší. Tyhle dvě věty si opište do sešitu jako příklad, podtrhněte si větu hlavní a větu vedlejší. No a taky si tam napište, jak se ptáme. No a půjdeme na další.

Otázky/úkoly:

- 1) Pohovořte o vhodnosti didaktického zpracování daného syntaktického obsahu.
- 2) Uveďte konkrétní příklady formalismů z výše uvedené výukové situace a navrhněte jejich vhodnější zpracování směrem ke komunikačnímu pojetí výuky.
- 3) Rozlište, jaký vidíte rozdíl mezi pojetím výuky příslopečného určení, vyjádřeného větně i nevětně, na základní a střední škole. Doložte na konkrétních příkladech.
- 4) Promyslete, jak lze dané gramatické učivo uplatnit při výuce slohu.
- 5) Na základě úvah 1–4 modelujte alternativní výukové situace pro expozici učiva o dalších typech příslopečného určení a jejich větná i nevětná vyjádření.

Typ příslopečného určení si student vylosuje při zkoušce podle syntaktické literatury studované v předmětu Syntax českého jazyka.

55. (B) Doplněk

Očekávaný výstup na konci 2. stupně podle RVP ZV: *žák rozlišuje významové vztahy gramatických jednotek ve větě a v souvětí*

Učivo: *rozvíjející větné členy*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák využívá znalostí o větných členech a jejich vztazích*

Učivo podle: skladba (syntax) – základní principy větné stavby (větné členy)

Představte různé přístupy k definici doplňku v lingvistické literatuře. Zamyslete se nad funkcí učiva o doplňku na ZŠ a na SŠ. Na základě toho modelujte výukovou situaci: ukažte, jak dokážete žáka dovést k uvědomělému využití doplňku (větně i větněčlensky vyjádřeného) ve vhodném komunikačním užití jak na základní, tak na střední škole.

56. (A) Dialogická komunikace

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *monolog a dialog – výstavba dialogu*

Situace: 4. ročník gymnázia

Učitel představuje žákům odposlouchaný rozhovor dvou studentů:

- A: Čau!
- B: Čau!
- A: Hele, máš to?
- B: Co?
- A: No přece, dyk víš!
- B: Co ale?
- A: Včera sme se přece dohodli...
- B: Jo ty myslíš to, jak sme říkali...
- A: No a co jinýho?
- B: No jo, tak to mám.
- A: Máš, jo?
- B: No fakt.
- A: Tak fajn.
- B: Já myslel, že chceš to...
- A: Tamto?
- B: No.
- A: No to nechci.
- B: Já že to nemám.
- A: No jo, to já ale nechci.
- B: Tak fajn.

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te informační hodnotu rozhovoru. Jak asi daný rozhovor v komunikaci studentů fungoval? Jmenujte základní znaky prostě sdělovacího stylu, kterými se daný rozhovor vyznačuje.**
- 2) Které další typy rozhovoru znáte? Vytkněte vždy jejich základní znaky. Čím se odlišují od ostatních typů rozhovorů? Patří všechny k prostě sdělovacímu stylu?**
- 3) Jakými neverbálními projevy byl rozhovor nejspíše doprovázen? Jakou funkci tyto neverbální projevy plnily z hlediska rétoriky?**
- 4) Jakými neverbálními projevy byl rozhovor nejspíše doprovázen? Jakou funkci tyto neverbální projevy plnily z hlediska pragmatiky?**
- 5) Představte vlastní expozici učiva o dialogické komunikaci (pro 4. ročník gymnázia).**

57. (B) Funkční styly, slohové postupy a útvary

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slohový útvar, slohový postup, funkční styl, klasifikace funkčních stylů*

Otázky/úkoly:

- 1) Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených a podrobně rozpracovaných příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP G (4. ročník gymnázia).
- 2) Zaměřte se na obsahové a terminologické rozlišení slohových útvarů, slohových postupů a funkčních stylů (či komunikačních sfér) při výuce na gymnáziu. Funkční styl (komunikační sféru) pro podrobnou charakteristiku si uchazeč vylosuje u zkoušky.
- 3) Jaké formy, metody a strategie výuky zvolíte, abyste žáky směřovali k úspěšnému absolvování maturitní písemné práce, ale nesklouzli při tom k formalismu?

58. (A) Horizontální a vertikální členění textu

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *horizontální a vertikální členění textu*

Situace: 4. ročník gymnázia

Učitel: Studenti, mluvili jsme o způsobech, jak autor může vystavět text, jak používá autorskou řeč a řeč postav. Do příští hodiny si prosím přečtěte začátek Páralovy knihy *Mladý muž a bílá velryba* a pokuste se různé typy autorské řeči a řeči postav v něm odhalit.

2. června v pondělí ráno svištěla úřední černá 603 po labském břehu z Ústí do Prahy, tři inženýři a jeden protivný šofér (vystřkoval loket z okénka a v zatáčkách si nejen hvízdal, ale i uplivoval). Na zadním sedadle štěkal ředitel Bártík na svého technického náměstka Kružinu, na předním se vedle řidiče pohodlně houpal Viktor Panc (40) na pružných polštářích a tiše se radoval: ze třpytu řeky, že je červen, a z větru, prostě ze samotného rána a ještě prostěji jen tak, rovněž proto, že si jede na výlet a nejvíc – protože už tři roky ve dne v noci – že už nikomu a ničemu nepatří. Přitom usnul.

Zároveň s poskoky vozu na pražské již dlažbě (po sedmdesáti minutách hladkého řízení) ho zezadu probudily hlasy jeho představených, zejména vladařské „Mm!“ ředitele Bártíka.

Před šesti lety jsem se měl stát ředitelem místo něho, ale pohrdl jsem tím, odešel z Ústí zpět do rodné Prahy, kde jsem udělal větší kariéru – a před třemi roky jsem se zas vrátil do Ústí a začal znovu od začátku asi jako plukovník generálního štábu na vlastní žádost degradovaný na poručíka venkovského pluku. Jeho plukovník Bártík je však na mě hodný a já, zbaven starostí vysoké hodnosti, jezdím si teď do Prahy už jen dvakrát ročně a už jen na výlet.

Můj život v podstatě skončil. Zbývají už jen léta stále jednodušších radostí, jako třeba dnes – vesničan ze severních hod si jede do hlavního města na výlet a na nákupy: jogurt, čabajka a tenisky pro Brěťu... poslední zbylé svody metropole. Půl roku sem pak zas nepáchnu.

Za sklem vypluly majestátní libeňské vily v zahradách, plot nemocničního parku, a jak vůz sjížděl dolů k centru, rozevřelo se za řekou panoráma mého rodného města, v němž jsem prožil asi už všechno, co se na této planetě dá... a které mám s úlevou už za sebou.

Na mostě přes Vltavu si moji důkladní představení (probrali už docela všecko až po sraz ke zpáteční cestě: 16.00 v Panské ulici) vzpomněli ještě i na mne.

„Mm – Viku, když od nás budou něco chtít – ne abys jim naletěl!“ uložil mi ředitel Bártík.

„Ano. Totiž ne,“ souhlasil jsem.

(Páral, V. *Mladý muž a bílá velryba*)

Otázky a úkoly k textu

1) Posuďte učitelův postup – výběr textu a zadaný úkol. Které realizace pásma řeči postav a řeči autorské má student možnost v textu najít a podle čeho je pozná?

2) Jak se bude lišit horizontální a vertikální členění textu naučného/odborného od takového členění uměleckého textu?

- 3) Čeho autor textu prací s horizontálním a vertikálním členěním textu může dosáhnout?**
- 4) Vytvořte výukovou situaci na objasnění vertikálního členění textu pro žáka 4. roč. gymnázia. Vysvětlete, na které předchozí poznatky můžete navazovat.**
- 5) Vytvořte výukovou situaci na objasnění horizontálního členění textu pro žáka 4. roč. gymnázia. Vysvětlete, na které předchozí poznatky můžete navazovat.**

59. (A) Interview

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru; využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: vlastní tvořivé psaní

Jak využít volného času mezi zápasy

Sandře Matekové je dvanáct, je mistryní republiky v deblech za letošní rok a reprezentuje český tenis i v zahraničí. Zná tu krásnou, usměvavou dívku od malička. Vždy byla sportovně nadaná – nakonec oba rodiče jsou aktivní sportovci. Velmi brzy objevili, že je Sandra tenisový talent, ale také ji vedli, aby nezanedbávala ani duši. Maminka jí vždy připomínala, že nejen sportem živ je člověk. Sandra se velmi dobře učí, a navíc – miluje knihy.

Sandro, jak se máš?

Ale joo..., dobře. Rychle.

Právě ses vrátila z turnaje z Francie. Jak to dopadlo?

No... dělala jsem, co jsem mohla, ale jedna ze soupeřek byla ještě lepší. Zatím!

A Francie?

S tátou jsme na skok stihli Paříž. Vyšplhala jsem na Eiffelovku, byla jsem tam sama, bylo to dobrodružství... a ten výhled! Příště snad bude víc času.

Maminka mi říkala, že bez knížky na zápas neodjedeš...

To je pravda. Na turnajích je hodně prostojů, mezi jednotlivými koly se dost čeká, a tak je čas knížku otevřít. A taky, bohužel :(, učení. Často ve škole nejsem, tak to doháním, jak se dá.

Jde skloubit sport se čtením?

Bez problémů. Dost dětí nerado čte, ale mě to baví.

Kolik přečteš knih?

Dvě knihy měsíčně určitě, ale spíš víc. Záleží, jak jsou tlusté, i když posledního Harryho Pottera jsem přečetla za tři dny.

Jak si vybíráš knížky? Radí ti někdo?

Občas mamka, ale spíš sama. Podle nálady.

Sandro, díky za rozhovor a přeji ti hodně úspěchů v tenise a plno dobrých knížek na čtení.
(z časopisu Biblio)

Po přečtení textu

U: Tak, víte někdo, jak se říká tomuhle textu? ... Anežko.

Ž 1: Rozhovor.

U: Výborně. Ještě nějak mu můžeme říkat? Ano, Filipe?

Ž 2: Interview.

U: Výborně. A kde takový rozhovor můžeme najít?

Ž 3: V novinách, časopisech...

U: Ano. A tenhle rozhovor? Odkud jsem ho okopírovala? Poznáte to? Ano, Žofko?

Ž 4: Je tam napsané Biblio.

U: Ano, znáte ho někdo? To byl časopis, který se rozdával v knihovnách a knihkupectvích a mohli jste si tam přečíst nějaké zajímavosti o knihách. A proč myslíte, že tam tenhle rozhovor otiskli?

Ž 1: Protože ta holka povídá o tom, jak čte?

U: Ano, Anežko. A my si teď taky zkusíme udělat takový rozhovor. Nejpovedenější pak vybereme a můžeme ho otisknout ve Školníčku (školní časopis) ... Rozdělte se do dvojic. A abyste to měli jako doopravdy, budete ten rozhovor napřed nahrávat na mobil a pak to doma přepíšete. To bude za domácí úkol. Tak... máte všichni dvojici? Tak můžete začít.

Otázky/úkoly:

- 1) Charakterizujte ročník, pro nějž by byl vybraný text vhodný.**
- 2) Zhodnoťte strategii učitele, zejména výběr textu a postup při nácviku psaní interview.**
- 3) Posud'te didaktický postup učitele v ukázce, případně navrhněte alteraci.**
- 4) Charakterizujte útvar interview z hlediska zařazení k funkčnímu stylu. Jmenujte adekvátní jazykové prostředky výstavby útvaru (včetně prozodických).**
- 5) Posud'te, které z rysů textuality v ukázce dominují a proč.**

60. (A) Životopis

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů*

Učivo: *vlastní tvořivé psaní (životopis*

Situace: 8. ročník ZŠ

Životopis

Jmenuju se Josef Polívka. Je mi 15 let. Narodil jsem se ve městě Jičín, ale už 12 let žiju v Praze společně s mojí mámou Svatavou, tátou Milanem a ségrou Míšou.

V Praze tu chodím do Základní školy Marjánka. Zde tu studuji všechny potřebné předměty a k tomu moji zvolenou němčinu. Ta mě moc baví a hlavně ji budu v budoucnu potřebovat. Za pouhý rok již tuto školu opustím a budu dělat přijímačky.

Už šestým rokem chodím na badminton a zajímám se o techniku.

V budoucnu bych se rád věnoval věcem, které mě baví a naplňují.

Příliš krátké

4

Rozhovor učitele s žákem:

Ž: Pane učiteli, proč mám čtyřku?

U: No, podívej se, máš tam chyby... třeba tady ...mojí mámou. Co tam má být?

Ž: No, je to moje máma, ne?

U: To ano, ale tady se musí užít svoji.

Ž: Aha... takže tady má být taky svoji němčinu?

U: V podstatě ano... A dál: opakují se ti tam slova, podívej, dvakrát baví. A hlavně, podívej se, jak to máš krátké...

Ž: Když já už nevím, co bych tam psal. Říkal jste, že tam mají být koníčky, ty tam mám, představy o budoucnosti, ty tam mám... Zdravotní stav jsem teda nepsal, to fakt nevím, co bych napsal. Mě už nic jiného nebaví... To mám čtyřku, protože jsem nenapsal zdravotní stav? Stejně to nikoho nezajímá...

Otázky/úkoly:

1) Je didakticky oprávněné probírat životopis v 8. ročníku? Kam jinam byste případně tento útvar zařadili a proč? Uvažujte o konkurenci životopisu psaného souvisle a životopisu strukturovaného.

- 2) Do kterého funkčního stylu životopis spadá? Jmenujte, jak by tomu měly být přizpůsobeny jazykové prostředky všech jazykových rovin.**
- 3) Představte principy hodnocení slohové písemné práce jako komplexního útvaru a posud'te oprávněnost uvedené klasifikace.**
- 4) Navrhněte vlastní hodnocení žákovy práce a následný způsob práce s chybou.**
- 5) Posud'te žákovu práci z hlediska výstavby textu a navrhněte alternativní řešení daného útvaru.**

61. (A) Líčení – varianta OMJ

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů; (minimální doporučená úroveň: píše běžné písemnosti; podle předlohy sestaví vlastní životopis a napíše žádost; popíše děje, jevy, osoby, pracovní postup; vypráví podle předem připravené osnovy)*

Učivo: *líčení*

Situace: 7. ročník ZŠ

Obrázek zadáný žákům:

Situace:

Učitelka přichází k žákovi s OMJ a zadává mu individualizovaný úkol:

U: Tomáši, na tebe je tenhle útvar ještě těžký, dám ti jiný úkol.

Ž (s OMJ): My s mámou doma zkusili. Mám to tady *(podává ho paní učitelce)*.

U: Pozor, vypadlo ti sloveso. My jsme s mámou doma zkusili ... něco napsat, jsi chtěl asi říct, vid'. To jsem moc ráda, že jsi se připravoval. Ale to by asi nebylo k ostatním spravedlivé, vid', abych ti za to dala známku. To by nebyla jen tvoje práce, s tím vám asi někdo pomáhal, vid'.

Ž (s OMJ): Tak jo. To hlavně máma chtěla, abych češtinu procvičil.

U: Právě. Určitě budou jiné slohové útvary, v nichž se budeš moci realizovat, ale to líčení je hodně těžké, tam se používají pro tebe ještě dost těžká slova.

Ž (s OMJ): Hm.

U: Tak dáme něco na rozvoj slovní zásoby a na pravopis. Taková cvičeníčka, kde si to budeš moci cvičit ... i ten slovosled, co tě pořád trápí. To je pro tebe v tuhle chvíli mnohem důležitější ... tak ti dám něco na procvičování těchto jevů, to se mi zdá pro tebe potřebnější. Tak nějaké doplňování, abys trochu víc cvičil tu mluvnickou, jo, pak na to spolu koukneme. Dobře?

Ž (s OMJ): Hm, tak jo.

U: Přinesu ti také pravidla, aby ses do nich mohl podívat, ta ti hodně pomohou.

U: Až třída začne pracovat na tom slohovém úkolu, tak spolu jedno z těch cvičení uděláme ... abys věděl, jak na to, jo? *(paní učitelka s žákem vypracovala téměř celé cvičení 1b)*.

(v průběhu druhé vyučovací hodiny učitelka s žákem práci opravila)

Pravopis související se stavbou slova a s tvořením slov

■ Psaní i/y, í/ý

1. Doplňte vynechaná písmena.

a) Z p^íl^ín se l^ýsu^{jí} v^ýhřevné br^íkety. Mnoz^í l^í d^ěb^ývají alerg^íčt^í na p^íl^í, proto 62 ☐
telev^íze v^ýs^ílá spolu se zprávam^í o počas^í p^ílové zpravodajstv^í. V z^ímě se smečky
vlků odyážil^ý přibl^ížit až k l^ídkým ob^ýdl^ímí Holub^í prudce vzlétl^ý, v^ýplašil^ý je
v^ýstřel^ý z pušky. Ruční um^ývání nádob^ý nahradil^ý v mnoha domácnostech m^ýčky. Vel^í
bloudí jsou b^ýložravci, živ^í se trávou, b^ýlinam^í a větv^íčkam^í. Okna m^ístnosti v pří^í
zem^í b^ýla zakryta těžkým^ý pl^ýšov^ým^í závěs^ý. Cesta v^ýsokohorským^í s^ílnicem^í
a průsm^ýky je s^ílným zážitkem. Bortící se zdi neob^ývatelného domu zajistil^ý stavaři
ocelov^ým^í pás^ý. Pav^ípeří brálo všem^í barvam^í.

b) Cena rop^ý na světov^ých trz^ích se neustále zv^ýšuje. Beseda se znám^ým^í cestova^í 51 ☐
tel^ý b^ýla doplněna dokumentárním^í film^ý. Tatínek nás často bav^í vesel^ým^í přího^í
dam^í z dětstv^í. S osl^ý se setkáme obv^ýkle ve Středozem^í, u nás se osl^ý téměř necho^í
vají. Vezm^ý si ještě kousek toho v^ýborného s^ýra, nebo na tebe nezb^ýde. M^ýsl^í vci drží
hl^ídky, které mají chránit rys^ý před p^ýtláky. Při cestě do hor za l^ýžováním mus^í b^ý
automob^íl^ý v^ýbaveny sněhov^ým^í řetěz^ý. V^ýběru golfov^ých hól^í věnoval^ý hrá^í
či m^í mořádnou pozornost. Děti napodoboval^ý všechno, co dělal^ý dospěl^ý. Velm^í nás
mrz^í, že nemůžeme jet na v^ýlet, ale v m^ýsl^í budeme s vám^í. Dalmatinové jsou elegantní
b^ýl^ý ps^í s tmav^ým^í skvrnam^í.

c) Za chv^íl^í všichni zm^ízel^ý za rohem. M^ílošov^ý vtip^ý všechny rozesmál^ý. V led^í 63 ☐
nu uhodil^ý s^ílné mraz^í, padal^ý teplotní rekordy. Řízky na pánv^ích se už smažil^ý. Naši
znám^í tatínkov^í řekl^ý, že by je těšilo, kdyb^ýchom je navštívil^ý všichni, tedy i m^ý děti.
Na začátku sezony nab^ízel^ý cestovní kanceláře velký v^ýběr zájezdů do ciz^íny. Ps^í při^í
hl^ížel^ý u stołu s v^ýplazeným^í jaz^ýky, ale nezb^ýlo jim než pol^ýkat sl^íny. Na m^ýtině
v^ýrostl^ý v^ýsoké div^íny. L^ýp^ý na náv^í rozkvétl^ý a svou vůni lákal^ý včel^ý, aby
sb^íraly z jejich květů p^íl^í. M^ýsl^í v^ýcvov^ý kroky zamířil^ý do bl^ízkého les^íka. Návštěv^í
níci zoo čekal^ý, až chovatelé budou krm^ít lv^ý. Krokodýl^í mohou sv^ím^í špičatým^í
zub^ý pouze kousat a trhat, nemohou žv^ýkat, a proto pol^ýkají celé kus^ý masa.

■ Předpony s-, z-, vz-

1. Doplňte vynechaná písmena.

brzy se s^í přátelit^ý, s^íhlédnout film, s^íměnit peníze, z^ímazat si šaty, s^íjednat pořádek, z^ímě^í
nit školu, s^íhlédnout na krajinu z^íhora, s^ímazat tabuli, v^ýtyčit vlajku, s^ílázat vrcholy Alp,
s^ílázat z kopce, poslední z^íprávy, z^ípráva zámku, z^ítěžovat život, s^ítrávit prázdniny, z^íředit
roztok, z^ícelit látku, s^íhrabat listí, z^ípevnit břehy, z^íběr bylin, s^íhrbit se, z^íkosený strop,
s^ílevit z nároků, s^ílevněné zboží, půjdeme z^íkratkou, s^íjednat si schůzku, z^íkalená voda,
s^íhoda přísudku s podmětem, velké z^íklamání, s^ítrávit oběd, obchod v^ýkvětá, z^íkřehlý
zimou, z^íesílit zvuk, z^ípestření pobytu, z^ítěžovat si, s^ídělení pro rodiče

Otázky/úkoly:

- 1) Posud'te funkčnost individualizace práce, kterou zvolila učitelka ve vztahu k žákovi s OMJ, s ohledem na cíle vyučovací hodiny a výslednou práci žáka s OMJ.**
- 2) Posud'te úplnost a odbornou správnost zadaných cvičení ve vztahu k modifikovanému cíli hodiny pro žáka s OMJ, který vyučující deklarovala (*„Tak dáme něco na rozvoj slovní zásoby a na pravopis. Taková cvičeníčka, kde si to budeš moct cvičit ... i ten slovosled, co tě pořád trápí. To je pro tebe v tuhle chvíli mnohem důležitější ... tak ti dám něco na procvičování těchto jevů, to se mi zdá pro tebe potřebnější. Tak nějaké doplňování, abys trochu víc cvičil tu mluvnici ...*).**
- 3) Navrhňte způsob hodnocení této práce žáka s OMJ.**
- 4) Navrhňte vhodný didaktický postup při zadávání úkolu respektujícího principy inkluzivního jazykového vyučování a integrujícího práci všech žáků ve třídě.**
- 5) Posud'te náročnost slohového útvaru líčení v kontextu dalších slohových útvarů vyučovaných v 7. ročníku ZŠ.**

(A) Líčení – varianta SPU

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů; (minimální doporučená úroveň: píše běžné písemnosti; podle předlohy sestaví vlastní životopis a napíše žádost; popíše děje, jevy, osoby, pracovní postup; vypráví podle předem připravené osnovy)*

Učivo: líčení

Situace: 7. ročník ZŠ

Obrázek zadáný žákům:

Učitelka přichází k nevidomému žákovi a zadává mu individualizovaný úkol:

U: Tomáši, pro tebe mám samozřejmě jiný úkol.

Ž (nevidomý): My jsme s mámou doma nějaký popis zkusili. Mám to tady (*podává ho paní učitelce*).

U: To jsem moc ráda, že jsi se připravoval. Ale to by asi nebylo k ostatním spravedlivé, vid', abych ti za to dala známku. To by byla spíš práce maminky než tvoje.

Ž (nevidomý): Jo, jasný. To chtěla hlavně máma, abych něco napsal, prej mi to jde.

U: Právě. Určitě budou jiné slohové útvary, v nichž se budeš moct realizovat, ale ten popis podle obrázku ... vždyť víš.

Ž (nevidomý): Jo, dobrý.

U: Takže mi v první části hodiny napíšeš všechno, co víš o popise jako slohovém útvaru. ... A v druhé části hodiny ti paní asistentka bude popisovat tady grafy věty jednoduché nebo souvětí a ty podle nich vytvoříš věty (nebo souvětí). Ona je pak zapíše. Dobře?

Ž (nevidomý): Hm, tak jo.

U: A tu **vaši** domácí práci si teď přečtu, určitě se **vám** povedla.

(žák pracoval na počítači v poznámkovém bloku)

Objevuje se v prostě – sdělovacím, odborném a uměleckém stylu. Rozdělujeme ho na: popis osoby (charakteristika)

popis pracovného postupu

dějový

subjektivně zabarvený popis (líčení)

Používáme: přídavná jména

dějová slovesa (dějový popis)

přirovnání, personifikace, metafora (líčení)

Výsledná práce druhé části úkolu

1) Podle grafů utvořte věty jednoduché:

Po Př Pks Pkn Pum

Př Po Pum Puč

Př Oni Pum Pks

Po Př Pum Pt Pks

Po Př D

Tělo je tak velké do kůže.

Oni je tak velký jako má malou hlavu.

Má hlavu je tak jako má malou hlavu.

Má hlavu je tak jako má malou hlavu.

Domácí slohová práce nevidomého žáka (nepřijata k hodnocení)

Procházka podzimním lesem

O víkendu jsem vyrazil se svým vodícím psem na procházku. Protože Vigo má rád pohyb, zamířili jsme do nedalekého lesa.

Hned na okraji na mě dýchl vlhkým a teplým vzduchem. Korunami stromů se prodírají zlatavé sluneční paprsky, které už nemají tu hřejivou letní sílu, ale stále ještě dokážou pohladit vlhkým dotykem.

Cesta se jako barevný koberec vine mezi stromy a připomíná dlouhého barevného hada. Rozhlédnu se kolem a připadá mi, jako bych se díval na paletu nějakého bláznivého malíře. Tento malíř miluje všechny odstíny žluté, červené a hnědé. Jen borovice a smrky nesvlékají svůj zelený frak.

Toto všechno už žije jen v mých představách. Dnes ke mně les promlouvá hlavně svými zvuky a vůněmi. Vigo by určitě dokázal vyprávět o vůních lesa mnohem lépe než já. Jeho tlapky se brodí ve spadaném listí a každou chvíli se zastaví, aby si přečetl vzkaz, který mu tam napsali jeho kamarádi. Určitě ví i o srnách, které se chodí pást na mýtinu, a o zajících, prohánějících se mezi stromy. Já cítím především vůni tlejícího listí, které stromy odložily na zem jako nepotřebný kabát. Tu a tam mi kolem nosu přelétne zpráva, že houby ještě rostou.

I když jsem v Praze, hluk města úplně zmizel, protože vysoké stromy ho mezi sebe nepustí. Ticho tu však rozhodně není. Vítr si pohrává s posledními listy, které stále neuvěřily, že se blíží zima. Největší rámus však děláme já a Vigo. Když procházíme v záplavě listí, zní to, jako bychom si v kině vytáhli pytlík s bonbony. Tady však vyrušíme jen několik ptáků, jejichž zpěv na krátkkou chvíli umlkne, ale za okamžik zase spustí svoje krásné sólo.

Podzimní les je dobrý přítel, protože nás nikdy nevyžene, ale naopak nás přivítá.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte funkčnost individualizace práce, kterou zvolila učitelka ve vztahu k nevidomému žákovi, s ohledem na cíle vyučovací hodiny a výslednou práci nevidomého žáka.
- 2) Zamyslete se nad rozdílností zadaných úkolů z hlediska zapojovaných smyslových orgánů a vjemů.
- 3) Navrhněte vhodný didaktický postup při zadávání úkolu respektujícího principy inkluzivního jazykového vyučování a integrujícího práci všech žáků ve třídě.
- 4) Posuďte náročnost slohového útvarů líčení v kontextu dalších slohových útvarů vyučovaných v 7. ročníku ZŠ.
- 5) Posuďte úplnost a odbornou správnost prací žáka s SPU.

62. (A) Reklama

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru; rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj*

Učivo: *reklama a kritické čtení*

Situace: 8. ročník ZŠ

Učitel přinesl do výuky text, žáci mají ve dvojicích před sebou kopii:

U: „Děti, dneska jsem našel ve schránce tenhle papír. Pomůžete mi zjistit, co to je?“

Díky medu si zase užívám léta!

„Už jako kluk jsem míval sennou rýmu, která mi ztrpčovala život. Každé léto mi bylo zle, svědily mě oči a teklo mi z nosu... Nikdy jsem se netěšil ze sluníčka, protože mi bylo hrozně.

Zkoušel jsem všechno, ale zdálo se, že nic nezabírá. Pak mi při práci na knize 1000 RAD DOMÁCÍHO LÉKAŘE kolega poradil, abych zkusil med. Moc jsem tomu nevěřil, ale nakonec jsem se rozhodl, že to vyzkouším. A opravdu – všechny mé příznaky zmizely. Poprvé po letech jsem si užil léta. Rozdíl je neuvěřitelný a lžička medu každé ráno je rozhodně příjemnější než obvyklé léky na sennou rýmu!!

Zdeněk Chodora

promotion manager, RDV

Ž 1: „To vám asi píše nákej soused, ne? Nákej vzkaz.“

U: „Já toho člověka, který je podepsaný, vůbec neznám.“

Ž 2: „Tak je to psaný rukou na papíru z bloku...“

Ž 3: „Třeba to tak jen vypadá... ukaž ten originál... to je tištěný, to tak jen má vypadat.“

Ž 1: „A není to nájaká reklama? Nám pořád hází do schránky různé letáky...“

Ž 3: „To né, to vypadá úplně jinak.“

Ž 2: „My máme na schránce zákaz vhazování, tak nám nic nechodí...“

Ž 1: „Já si teda myslím, že je to reklama.“

Ž 4: „To se spíš někdo splet a hodil vzkaz nebo dopis do špatný schránky.“

Ž 2: „A na co by ta reklama podle tebe byla, ty chytráku...“

Ž 1: „Asi na med, ne?“

Ž 2: „To je blbost... a pane učiteli, můžeme to zadat do googlu, to jméno?“

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnot'te učitelovu strategii výuky, případně navrhněte didaktickou alteraci.**
- 2) Posud'te předloženou výukovou situaci z oborového hlediska v kontextu mediální výchovy jako celku. Které prvky a cíle mediální výchovy lze dokumentovat na přiložené ukázce?**
- 3) Jaký je patrně cíl vyučování? Zhodnot'te situaci a popište, jaký výstup z učiva se očekává.**
- 4) Jaké znáte jazykové prostředky reklamy a jak se je učí poznávat žáci?**
- 5) Do kterého funkčního stylu byste reklamu zařadili a proč? Které jazykové rysy přiloženého komunikátu jsou společné s jiným funkčním stylem, a které jsou naopak od něj odlišné? Navrhněte příklady jazykových rysů pro výuku.**

63. (A) Slohotvorní činitelé

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák odlišuje různé variety národního jazyka a vhodně jich využívá ve svém jazykovém projevu v souladu s komunikační situací; v písemném i mluveném projevu volí vhodně výrazové prostředky podle jejich slohotvorného rozvrstvení, podle jejich funkce a ve vztahu k dané situaci, kontextu a adresátovi*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků; funkční styly*

Situace: 2. ročník čtyřletého gymnázia

U: Tak minule jsme probírali styl prostě sdělovací a říkali si něco o dialogu, o mluveném projevu. A dneska jsem vám přinesla jeden dialog psaný. Tak až si ho přečtete, tak si ho rozebereme.

Studentka: A paní profesorko, odkud je ten úryvek?

U: Já přesně nevím, syn mi ho okopíroval odněkud z internetu. Takhle si teď píšete, ne?

[Sany Albertů](#)

Promiň ale ten bílej rámeček mě strašně irituje :Dddd

[ČárliŠubaduba](#)

taky nechápu... Jaký byl účel? :D

[Zuzka Mígllová](#)

Ježiši Sáňo i ten Kovy má lepší rámeček než ty 🤔🤔🤔 ne promiň Kovy tohle je jen moje spolužačka, která ráda kritizuje všechno a všechny 🤔🤔 sry Sáňo

[TheHrystof](#)

Asi to mělo dodat víc kinematografičtější vzled a vymezit koncept toho videa.

[Luke fry](#)

Skvělý koncept, love it! ❤️👍

[A•N•J•C•K•A](#)

Ahoj Kovy, vím, že úplně odbočuji od tématu videa, ale nechtěl bys někdy natočit video o českém školství? Hodně lidí by to možná zajímalo:-)

[Jakub](#)

Ten ať se do školství, jeho fungování, a hlavně do politiky vůbec nesere...

[Zuzka Posey](#)

tenhle styl videí mě určitě bude bavit. Po dlouhé době jsem koukala na časovou osu a doufala, že je to ještě dlouhé. Je super, že sdílíš názory ostatních a je fajn koukat se na to, jak lidé mají odlišný pohled na svět. Jen tak dál! ♡

[Adprox](#)

Super video ale moc jsem nepochopil ty bílý rámečky kolem videa

[Sladislav](#)

Ty brďo, fakt pecka koncept! Je moc super, že se můžou lidi takhle zapojit! ❤️🤔 Ale abych taky přilil benzín do ohně, myslím si, že soukromý instagramy mají smysl. Několika lidem z mého okolí to fakt pomohlo, mluvit o svých vážných problémech před okruhem lidí, kterým věří a kteří je podrželi a pomohli jim. Pokud by takovéhle účty nebyly, nejsem si úplně jistý, že by teď mezi námi tihle super lidi byli. Prostě a jednoduše, tahle věc má rub a líc. 🤔

[Aivy LPS](#)

Ten rámeček teda nic moc 😊 bez něj 100% lepší .

[Tereza Staňková](#)

I'm not sure, já osobně toho na fb/ig dávám občas až zbytečně málo, na ig spíš třeba výtvarná dílka na fb si v podstatě jen měním profilovku aby mě případně lidi poznali... Na druhou stranu můj táta je jeden z těch lidí co na fb sdílí všechno, včetně tun fotek se mnou, což se dozvídám ž v čas zveřejnění - občas fakt pocit typu "tati vážně jsi musel!" Ale je trochu složitý vymyslet jak to tátovi říct... "Čau tati, myslíš že bys mohl smazat ty videa se mnopls?" Not sure 😊

Otázky/úkoly:

- 1) Zhodnot'te výběr výchozího textu pro účely probíraného tématu a okolnosti výběru.**
- 2) Popište daný text z hlediska objektivních a subjektivních slohotvorných činitelů. Které z nich je možno na textu dobře demonstrovat?**
- 3) Modelujte výukovou situaci, která by využila výchozí text. Uved'te její cíl, zvolené formy, metody a strategie výuky.**
- 4) Navrhňte typy textů vhodné pro výuku charakteristiky jazykových prostředků elektronické dialogické komunikace.**
- 5) Zhodnot'te projevy akceptability v textu.**

64. (A) Slohová výuka na ZŠ a SŠ

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci*

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, k dané situaci, kontextu a k adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu*

Učivo: *slohové útvary a funkční styly*

Situace: hodina komunikační výchovy v 9. ročníku ZŠ

Učitel dává žákům otázky jako kvíz.

U: Uveďte žánr, resp. žánry odpovídající uplatnění těchto slohových činitelů:

Projev mluvený, veřejný, připravený, s přímým kontaktem, monologický, s funkcí sdělnou.

Ž 1: To bude jako když jsem zkoušeněj, teda např. u tabule.

U: Proč ne, to by mohla být ta situace. Ale který by to byl slohový útvar?

Ž 2: To vím, to bude referát. To zkoušení je přece jako otázky a odpovědi, to není slohový útvar.

U: Ano, je to referát. A co je projev psaný, veřejný, připravený, s nepřímým kontaktem, monologický, s funkcí esteticky sdělnou?

Ž 3: To by mohla být moje slohová práce.

Ž 1: No jistě, ty jsi přece umělec!

U: Tak jak nazveme ten útvar?

Ž 3: Umělecký styl.

U: Ale který by to byl slohový útvar?

Ž 2: Povídka.

U: Výborně! Nebo?

Ž 1: Román.

Ž 3: A mohla by to být třeba básnička?

Otázky/ úkoly:

1) Jak byste odpověděli na poslední žakovu otázku? Proč?

2) Komentujte vhodnost učitelova postupu při procvičování charakteristiky slohových útvarů. Posuďte, do jaké míry odpovídá výuka slohu založená na charakteristice slohových útvarů požadavku komunikačního principu vyučování?

3) Jak pracuje učitel se slohovými útvary a funkčními styly na ZŠ a SŠ? Jde o didakticky stejný postup? Své tvrzení odůvodněte.

4) Jak byste vysvětlili rodičům žáka, jaký je vztah mezi komunikační výchovou a výukou slohu/slohovým vyučováním?

5) Vytvořte výukovou situaci na objasnění problematiky slohových útvarů. Konkrétní útvar si uchazeč vylosuje u zkoušky.

Student losuje z útvarů strukturovaný životopis, charakteristika, výklad, úvaha, popis pracovního postupu, zpráva, vypravování.

65. (A) Spisovnost, nespisovnost

Očekávané výstupy na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru*

Učivo: vlastní tvořivé psaní; pozvánka

Situace: 8. ročník ZŠ

Žáci měli za domácí úkol vytvořit libovolnou pozvánku na nějakou akci.

Ž 1 (čte): Ahoj Kačko, brácha konečně zmáknul tu maturitu, a tak budeme příští sobotu pořádat grilovačku u nás na zahradě. Takže si poznamenej datum 16. 6. 2018 od 18. hodin. Budeme se všichni těšit. Pa Anička

U: Tak, kdo mi řekne, co tam bylo špatně.

Ž 2: Bylo to nespisovně.

U: Přesně tak. Co jsme si říkali? Pozvánka je oficiální písemnost, takže musí být napsaná spisovně.

Ž 1 (ukazuje na spolužačku): Ale já chtěla pozvat jenom Kačku na oslavu. Nic oficiálního.

Otázky/úkoly

- 1) Posud'te odbornou správnost učitelova vysvětlení z hlediska funkční jazykovědy.
- 2) Vztáhněte situaci k problematice ilokuce a perlokuce komunikačního aktu vzhledem ke komunikačnímu kontextu a adresátovi komunikátu, a navrhněte její alteraci.
- 3) Navrhněte vhodnou aktivitu, která by směřovala k naplnění očekávaného výstupu RVP: *Žák odlišuje spisovný a nespisovný jazyk a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru.*
- 4) Navrhněte krátkou výukovou situaci k vysvětlení principů tzv. mluvené psanosti a rozdílů mezi psanými komunikáty a psanými komunikáty s rysy mluvenosti.
- 5) Na základě studijní literatury (doložte konkrétními tituly) se zamyslete nad problematikou spisovnosti ve škole.

66. (B) Stylistika jazykových prostředků

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP GV: *žák v mluveném i psaném projevu vhodně využívá slohotvorné rozvrstvení výrazových prostředků češtiny*

Učivo: *slohová charakteristika výrazových prostředků*

Otázky/úkoly:

- 1) Konstruuje výukovou situaci, v níž dovedete žáka k naplnění očekávaného výstupu podle RVP GV.
- 2) Na vhodně zvolených příkladech (text vhodný pro žáka střední školy) ukažte možnosti stylistického hodnocení jazykových prostředků a způsob, jak s nimi žák může pracovat.
- 3) Zvažte, kterou terminologii budete od žáka vyžadovat a proč.
- 4) Ve vztahu k očekávanému výstupu komentujte též možnosti hodnocení žákova mluveného i psaného projevu.

67. (A) Deixe

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou*

Učivo: *komunikační strategie*

Situace: 4. ročník gymnázia

Učitel analyzuje se žáky následující text. Text je použit jako ukázka dialogu, který není dostatečně informativní.

Rodič: Kam jdeš?
Dospívající: Ven.
Rodič: S kým?
Dospívající: S jedním svým kámošem.
Rodič: Se kterým kámošem?
Dospívající: Toho stejně neznáš.
Rodič: Co budete dělat?
Dospívající: Nic.
Rodič: To nemáte žádnéj plán?
Dospívající: Něco vymyslíme.
Rodič: Kdy se vrátíš?
Dospívající: Normálně.
Rodič: To je kdy?
Dospívající: Jako vždycky.
Rodič: To je kdy?
Dospívající: Později.
Rodič: To je v kolik?
Dospívající: Nevim.
Rodič: Aspoň přibližně.
Dospívající: Tak večer.
Rodič: Do devíti.
Dospívající: To snad nemyslíš vážně.
Rodič: Do deseti.
Dospívající: Tak teda do deseti.

Otázky/úkoly:

- 1) V čem spočívá pro žáka užitečnost daného učiva? Z čeho vyplývá nedostatečná informativnost textu?
- 2) Které typy deixe jsou pro text nejvíce relevantní z hlediska pragmatické lingvistiky?
- 3) Jak souvisí problematika deixe s kooperačním principem Paula Grice?
- 4) Navrhněte jinou výukovou situaci, jak žákům téma deixe zprostředkovat.
- 5) Na textu žákům doložte i problematiku presupozice a implikatury, ilokuce a perlokuce.

68. (A) Gender

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák ve svém projevu uplatňuje znalosti tvarosloví a slootovorných a syntaktických principů českého jazyka*

Učivo: *tvoření slov*

Situace: 4. ročník gymnázia

Žák maturitního ročníku odevzdal referát, v němž cituje zahraniční autory a autorky. Příjmení žen v textu někdy přechyluje, jindy nepřechyluje. Navíc došlo k situaci, že v několika případech skloňuje několik jmen zahraničních výzkumnic na základě špatného předpokladu jako maskulina.

Otázky/úkoly:

- 1) Jak lze využít nastalé situace pro výklad problematiky v daném ročníku? Uveďte konkrétní postup.
- 2) Které dokumenty ošetřující danou problematiku má uživatel jazyka k dispozici? Jakou míru závaznosti mají? Kde je žáci mohou vyhledat?
- 3) Navrhněte další oblasti jazyka, kterými se zabývá feministická/genderová lingvistika, a vysvětlete, proč by je měl absolvent střední školy znát pro svou jazykovou praxi.
- 4) Který typ deixe je pro daný typ situace nejvíce relevantní?
- 5) Navrhněte pět různých příkladů z oblasti slovtvorby ilustrujících vznik feminin. O kterou onomaziologickou kategorii se jedná?

69. (A) Jazyková kultura – asertivita

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák volí adekvátní komunikační strategie, zohledňuje partnera a publikum*

Učivo: komunikační strategie

Situace: 3. ročník gymnázia

Žáci srovnávají dvě komunikační situace:

1.

- „*Pane Dvořáku, omlouvám se, že vás obtěžuji, ale u nás v kanceláři opět nefunguje kopírka.*“
- „*Už je to tady zase! To už je tento týden potřetí! Vážená paní, už s tím jděte někam, mám tady svojí práci dost. Restartovat jste to zkoušeli?*“
- „*Rádi bychom, ale nevíme jak.*“
- „*No to už si snad děláte srandu! To přece zvládne i cvičená opice! Ale na vás je to asi moc, že?*“

2.

- „*Pojď, kašlem dneska na školu. Mám vymyšlenej lepší program.*“
- „*Sorry, nemůžu. Píšem pololetku z matematiky. Musím si opravit tu kouli z minule.*“
- „*Ježiš, to doženeš. Kouknem u nás na film.*“
- „*Ne, fakt to nejde. Doma mě roztrhnou, když si nezlepším známky.*“
- „*Ty fakt nejsi kámoš, příště tě už nikam nepozvu.*“
- „*Ne, vážně to nejde. V pátek se uzavírají známky.*“

Otázky/úkoly:

- 1) Zvolil učitel vhodné komunikáty pro objasnění rozdílu mezi asertivní a agresivní komunikací?**
- 2) Na základě studia odborné literatury (nikoliv nejrozumnější „manuálů“ apod.) navrhněte vhodnou výukovou situaci pro osvojení některé z technik asertivní komunikace.**
- 3) Vyjádřete se ke vztahu asertivity a zdvořilosti z pohledu komunikační praxe žáka.**
- 4) Vyjádřete se k postavení jazykové kultury ve škole. Které hlavní principy jazykové kultury by si měl žák osvojit?**
- 5) Která z asertivních práv by měl žák po ukončení SŠ pro běžnou jazykovou praxi znát a ovládat a proč?**

Pracujte výhradně s odbornou lingvistickou literaturou.

70. (A) Kooperativní komunikace

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák posoudí a interpretuje komunikační účinky textu, svá tvrzení argumentačně podpoří jeho všestrannou analýzou*

Učivo: *komunikační strategie*

Situace: 1. ročník gymnázia

Žáci analyzují text z hlediska účinku výpovědi na účastníky komunikace.

- A: Prosím vás, můžete mi říct, kde je tady ulice Vrchlického?
B: Hm... To bude tamhle ta od stanice nahoru.
A: Ta to není, to je Pražská, tam jsem byl.
B: Aha... Pražská, a vy hledáte Vrchlického... a co tam jako má být?
A: Bydlí tam Horákovi, hned na kraji. Prý je tady každý zná.
B: A vy k nim jako jdete?
A: Ano.
B: Jsou to vaši známí?
A: Ano.
B: Taky jsem znala jedny Horákovy. To bylo ale v Humpolci. Moc hodný lidi to byli. Ale už taky v tom Humpolci nebydlej. Pán umřel a děti se přestěhovaly. To už bude hodně dávno.
A: Takže nevíte, kde je ta Vrchlického.
B: Vždyť říkám, že to bude ta ulice od stanice nahoru.
A: No ta to určitě není. Ani ta vedle. Takže nevíte, kde je ulice Vrchlického.
B: Jo, to se musíte někoho zeptat... Já nejsem zdejší.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte adekvátnost zvolené výukové strategie ve vztahu k tématu kooperativní komunikace, příp. navrhněte alteraci.
- 2) Zvolil učitel vhodný příklad rozhovoru pro objasnění kooperativní komunikace? Existuje nekooperativní komunikace? Pokud ano, jak vypadá?
- 3) Jak se v dialogu projevují konverzační a zdvořilostní maximy? Nabídněte výukovou situaci zaměřenou na aplikaci znalosti Griceových a Leechových maxim.
- 4) Které jazykové prostředky by měli žáci gymnázia umět uvědoměle využívat k vyjádření zdvořilosti v komunikaci? Uveďte příklady.
- 5) Které poznatky z pragmatické lingvistiky potřebuje pro výuku na gymnáziu učitel a které jsou nezbytné pro absolventy gymnázia v jejich komunikační praxi?

71. (A) Zdvořilost

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci*

Učivo: *zásady kultivovaného projevu*

Situace: 8. ročník ZŠ

Učitel zprostředkovává učivo o příznamech slov a pojednává o nadávkách, slovech zhrubělých a vulgarismech. Hodnotí takové výrazy jako nezdvořilé. Jako příklad uvádí nadávku *vůl*:

SSČ

vůl, vola m (1. mn. volí, řidč. -ové)

1. *vykastrovaný býk, užív. k tahu*: pár volů

2. *zhrub. hlupák (i nadávka)*: je to korunovaný vůl; dělat z někoho vola

Ž 1: Takže když kamarádovi říkám vole, jsem k němu nezdvořilý?

U: Ano, protože je to nadávka. Když oslovujeme člověka jako zvíře, je to nezdvořilé.

Ž 1: A když řeknu holce, že je kočka?

Ž 2:(se smíchem): Tak je to harašení.

U: Není to úplně nezdvořilé, ale je to nevhodné. Znáte nějaké zdvořilé oslovení?

Ž 1: Třeba vážená paní, vážený pane?

Ž 2: A to mám říkat kámošovi vážený pane?

U: Neprovokuj, neprovokuj. Ale i pro spolužáka existuje celá řada oslovení, která jsou zdvořilá.
Třeba jméno nebo přezdívka.

Ž 2: Některý přezdívky jsou ještě horší než vole.

U: Tak ty mi tady radši ani neříkejte.

Otázky/úkoly:

1) Posuďte odbornou správnost učitelova výkladu, resp. identifikujte nedostatky.

2) S oporou o odbornou terminologii objasněte možnou příčinu nedorozumění v jazykové komunikaci mezi učitelem a žáky.

3) Kterých jazykovědných disciplín se týkají poznatky, které učitel potřebuje k odborně i významově přesnému výkladu? Konkretizujte a doložte na příkladu.

4) Kterými jazykovými prostředky žák signalizuje ironii? Komentujte výpovědi žáků ve vztahu ke kooperačnímu a zdvořilostnímu principu.

5) Navrhněte výukovou alteraci vyhovující naplnění očekávaného výstupu z učení (RVP ZV: Žák se dorozumívá kultivovaně, výstižně, jazykovými prostředky vhodnými pro danou komunikační situaci).

72. (A) Slovotvorný pravopis

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 8. ročník ZŠ

U: Tak, prosím vás, pište si. Francouzští umělci, pařížští chodci, angličtí lordi, podkrkonošští rodáci, unhošťští kluci...

Ž: Ještě jednou?

U: Unhošťští kluci.

ŽŽ: Jakže?

U: Unhošťští. Jakože jsou z Unhoště.

ŽŽ: (polohlasně) Co?

U: Tak dál. Pražští raccí, mokrovouští příbuzní...

ŽŽ: Můžete to zopakovat?

U: Mokrovouští příbuzní. Jako z Mokrovous.

Ž: To existuje?

U: No, asi jo. Zábřežští představitelé, přeloučští hráči, lašští obyvatelé...

Ž: Paní učitelko, pomalu, já to nestíhám.

U: Musíš psát rychleji, Tomáši. Aljašští psi, pardubičtí perníkáři, náměšťští kandidáti...

ŽŽ: Jak?

U: Náměšťští kandidáti. Třeba jako z Náměště na Hané nebo nad Oslavou. Třebíčští hokejisté a poslední karibští piráti.

Otázky/úkoly:

- 1) Posuďte výukovou metodu, kterou učitelka zvolila. Navrhněte efektivnější způsob opakování.
- 2) Komentujte podmínky diktování uvedených lexémů, včetně výslovnostních.
- 3) Uveďte zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daných lexémů.
- 4) Pojednejte z hlediska ortografie o vzniku vztahových adjektiv motivovaných názvem místa.
- 5) Uveďte sémantické ekvivalenty uvedených adjektivních tvarů a posuďte je z hlediska stylistického ve vztahu k adjektivním tvarům.

73. (A) Pravopis cizích slov

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy; účinně využívá možností grafického členění textu*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: 3. ročník gymnázia

Učitel zadává následující cvičení. Předpokládá, že studenti úkol vyřeší a společně dojdou k poučce, kdy psát dys-, nebo dis-.

Doplňte předpony dys-, nebo dis-

___proporce, ___lexie, ___komfort, ___kalkulie, ___funkční, ___funkce, ___harmonie,
___praxie, ___kontinuita, ___kreditace, ___grafie, ___kriminace, ___ortografie

Otázky/úkoly:

- 1) Zvolil učitel vhodně metodu k seznámení s učivem? Zvolte alternativní úlohu založenou rovněž na induktivním postupu.
- 2) Představte si situaci, že učitel zvolí výklad založený na dedukci. Načrtněte nejdůležitější body tohoto výkladu.
- 3) Uved'te různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daných lexémů.
- 4) Které další předpony cizího původu mohou působit žákům potíže s pravopisem?
- 5) Shrňte pravidla pravopisu přejatých slov, která by si měl žák osvojit.

74. (A) Pravopis vyjmenovaných slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: pravopis

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Tak, zkontrolujeme si ten domácí úkol. Petře.

Ž 1: Vlys nad dveřmi. Tvrdý y.

U: Ano. Další, Romane.

Ž 2: Petr z Litomyšle. Litomyšl, tak to je měkký, tvrdý.

U: Dobře, měkké a tvrdé. Proč?

Ž 2: Protože to je vyjmenované slovo.

U: Ano. Tak, Lenko.

Ž 3: Kostelní vížka. Tvrdý.

U: Proč?

Ž 3: (neví)

Ž 1: Měkký.

U: Ano, měkké. Tomáši.

Ž 4: Vlák z Pyšel. Tvrdý.

U: Výborně, tvrdé. Je to vyjmenované slovo. Další, Marto.

Ž 5: Nová výdrovka. Měkký.

U: Tak za prvé to není výdrovka, ale vydrovka a za druhé je tam tvrdé. Od čeho to je?

Ž 5: (neví)

U: Přece od vydry. Tak, Sylvo.

Ž 6: Pane učiteli, a co je to vydrovka?

U: Jak to, že jste si nezkontrolovali význam těch slov, když to bylo za domácí úkol? To si musíte zkontrolovat. Tak kdo ví, co je to vydrovka?

Ž 6: (neví)

U: Nikdo to neví? To je přece čepice z vydří kůže. Tak, Sylvo.

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte postup učitele a efektivitu jím zvolené metody.**
- 2) Navrhněte alternativní metodu procvičování daného učiva a vytkněte rozdíly mezi ní a původní metodou učitele.**
- 3) Pohovořte o důvodu existence vyjmenovaných slov.**
- 4) Zařad'te pravopis vyjmenovaných slov do odpovídající skupiny pravopisných jevů, skupinu nazvěte a určete její místo v kurikulu ZŠ.**
- 5) Komentujte postup a časový plán osvojování vyjmenovaných slov a jejich pravopisu.**

75. (A) Pravopis

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

Ž: Obdivuju Petrovy nové boty. Obdivuju?

U: Takže, já obdivuju. Ano. Ale teď to Petrovy boty? Jaké napíšeš i, Petrovy boty?

Ž: Tvrdý?

U: Ano, správně, proč?

Ž: Protože ty boty.

U: Ano, přivlastňuje si něco neživotného, ano, bota... Takže to máme správně, Petrovy boty. Takže Potkali jsme Pavlovy rodiče, další.

Ž: Potkali jsme Pavlovy rodiče. Pavlovy...Potkali, my jsme potkali, takže měkké i. Pavlovy... měkké i, protože rodiče jsou životní?

U: Pavlovy rodiče? Co to je za pád?

Ž: První?

U: Pavlovy rodiče je první pád?

Ž: Čtvrtý.

U: Čtvrtý. Takže...

Ž: Měkké...

U: Jak to je, třído? Pavlovy rodiče. Změň tu větu tak, aby tam bylo Pavlovi s měkkým i.

Ž: Pavlovi rodiče přišli?

U: Třeba. Pavlovi rodiče přišli na oslavu, třeba. Tady jsem změnil pád, takže tady je to kdo, co? Pavlovi rodiče. Tak. Ale tady to je čtvrtý pád, takže tvrdé y. Dál.

Ž: Filipovy dcery odjely na dovolenou. Filipovy...ty dcery, takže tvrdé. Odjely. Dcery, tvrdé.

U: Proč tvrdé?

Ž: Protože dcery...

U: Ano, správně, dcery odjely. Tak dál!

Ž: Odjeli jsme vlakem do Bratislavy.

U: Dobře, takže odjeli bude jaké i?

Ž: Měkké...

U: Ano.

Ž: Bratislavy měkké.

U: Ne. Tvrdé. Ta Bratislava jako...?

Ž: Žena.

U: No, takže tvrdé.

Otázky/úkoly:

- 1) Na které učivo je hodina zaměřena? Jaké je jeho místo v kurikulu ZŠ?**
- 2) Zvolil učitel vhodně metodu k opakování učiva? Zvolte alternativní úlohu k procvičení daného učiva (modelujte výukovou situaci).**
- 3) Lze uplatnit k řešení pravopisného problému některého/některých jevů v uvedené ukázce algoritmus?**
- 4) Uved'te různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daných lexémů.**
- 5) Shrňte pravidla pravopisu ohebných slov v češtině.**

76. (A) Psaní předpon a předložek

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovtvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 6. ročník ZŠ

U: Tak, hezky po řadě.

Ž: Není způsobilý ke studiu. Z.

U: Ano.

Ž: Správkárna obuvi byla zrušena z příkazu majitele. Z.

U: Kde?

Ž: Správkárna.

U: Ne. S. Dál.

Ž: Zrušena. Z.

U: Ano. A jak jsi napsala obuvi?

Ž: Měkké.

U: Dobře. Tak další.

Ž: Kde ses tak zmazal? Z.

U: Ano.

Ž: Maminka se v dětech jen shlížela. S.

U: Ne. Z. Dál.

Otázky/úkoly:

1) Komentujte postup učitele, posuďte efektivitu zvolené výukové metody. Navrhněte alternativní metodu procvičování daného učiva.

2) Do které skupiny pravopisných jevů češtiny dané učivo patří? Uveďte další pravopisné jevy téže skupiny a určete jejich místo v kurikulu ZŠ.

3) Uveďte do vztahu pravopisnou vědomost a pravopisnou dovednost a objasněte podmínky vytváření pravopisných dovedností.

4) Pojednejte o pravidlech psaní s a z v předponách a předložkách.

5) Komentujte způsoby hodnocení pravopisných výkonů žáků.

77. (A) Psaní čárky před spojkou jako

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: 2. ročník gymnázia

Učitel prezentuje výklad na téma psaní čárky před spojkou *jako*. Na tabuli má uvedené následující příklady.

Některé klasické pohádky, jako Popelka, Princ Bajaja a Šípková Růženka, byly zfilmovány.

Pohádky jako Popelka, Princ Bajaja a Šípková Růženka byly zfilmovány.

Učitel: Takže v tom prvním příkladu se čárka píše, protože tu informaci můžeme vynechat, ale význam věty se tím nezmění. V tom druhém se čárka nepíše, protože by se význam věty změnil. Teď vymyslete podobné příklady.

Otázky/úkoly:

- 1) Zvolil učitel vhodně metodu k seznámení s učivem?
- 2) Zvolte alternativní úlohu zaměřenou na úvodní seznámení s tímto učivem.
- 3) Prezentujte vhodnější postup při výkladu.
- 4) Uveďte různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daného jevu.
- 5) Který větný člen je zde oddělen čárkou? Které další podobné interpunkční jevy mohou žákům působit obtíže?

78. (A) Pravopis – psaní substandardních výrazů

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: pravopis

Situace: 9. ročník ZŠ

Učitel rozebírá se žákem pravopisné chyby ve slohové práci.

U: Tady je taky chyba, neříká se matikář, ale učitel matematiky. A když už matikář, tak se píše měkké i.

Ž: A jak si to odůvodním?

U: Matematika je přece cizí slovo, tak je tam měkké i.

Ž: A najdu to někde v Pravidlech?

U: No, v Pravidlech to asi nebude, zkus Google.

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte postup učitele z hlediska didaktických zásad.
- 2) Navrhněte alternativní výklad učitele.
- 3) Pohovořte o možnostech hodnocení slohových prací.
- 4) Uveďte různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis daného jevu a dalších substandardních výrazů.
- 5) Které další podobné jevy mohou žákům působit obtíže?

79. (A) Pravopis – psaní velkých písmen

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák v písemném projevu dodržuje zásady pravopisu a s oporou příruček řeší složitější případy*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: 1. ročník gymnázia

V rámci opakování učiva o velkých písmenech hrají žáci následující hru: první žák nabídne libovolné proprium, další žák v řadě sdělí, kde se v něm píšou velká písmena, a nabídne jiné proprium dalšímu žákovi v řadě. Takto se mají vystřídat všichni žáci.

Ž 1: České Budějovice.

Ž 2: Velké Č, velké B.

U: Správně.

Ž 2: Františkovy Lázně.

Ž 3: Velké F, malé l.

U: Špatně.

Ž 3: Velké L.

U: Správně.

Ž 3: Kašperské Hory.

Ž 4: Velké K, velké H.

U: Špatně.

Otázky/úkoly:

- 1) Zvolil učitel vhodně metodu k opakování učiva?
- 2) Na příkladu výše uvedeného dialogu upozorněte na úskalí dané metody.
- 3) Zvolte alternativní úlohu zaměřenou na procvičování tohoto učiva.
- 4) Uveďte různé zdroje, ve kterých si žák může ověřit pravopis velkých písmen.
- 5) Které další podobné jevy u proprií mohou žákům působit obtíže?

80. (A) Pravopis – psaní výrazů složených z číslic a slov

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slootovorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí*

Učivo: *pravopis*

Situace: 8. ročník ZŠ

Učitel zvolil jako opakovací metodu diktát. Žáci mají výrazy zaznamenat s užitím číslic.

Učitel diktuje: *dvanáctiprocentní, pětiprstý, desetistupňový, třímetrový, dvoukilogramový, třisetkorunová bankovka, osminásobek*

Otázky/úkoly:

- 1) Komentujte postup učitele z hlediska didaktických zásad.
- 2) Navrhněte alternativní metodu procvičování daného učiva, komentujte možnosti stylistického využití různých druhů zápisu daných výrazů.
- 3) Pohovořte o možnostech využití diktátu na 2. stupni základní školy, zvažte klady a zápory.
- 4) Komentujte různé typy cvičení založených na diktátu.
- 5) Které další jevy týkající se grafického záznamu číslovek mohou žákům působit obtíže?

81. (A) Staroslověnština

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: *žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny*

Učivo: *postavení češtiny mezi ostatními evropskými jazyky*

Situace: 1. ročník střední školy (obchodní akademie)

0:14 – 0:17 Učitelka vede frontální výklad, při němž prostřednictvím zpomalení tempa řeči či přímé výzvy (*napište si*) naznačuje žákům, co si mají zapisovat. Žáci jsou pasivní, někteří se snaží stíhat zápis. Jeden z žáků výklad přeruší otázkou, kdy zpochybňuje tvrzení učitelky o historickém původu českého jazyka. Svou informaci opírá o poznatky ze základní školy.

0:18 – 0:20 Učitelka nejprve opraví nekorektní výslovnost a užití jazykové prostředky v otázce. Žák na to zareaguje hyperkorektní výslovností své otázky. Učitelka se žáka zeptá, zda si informace opravdu takto říkali, a o jejich pravdivosti pochybuje. Následně se připojuje druhý žák, který potvrzuje tvrzení prvního žáka a rozšiřuje původní nesprávnou informaci o fakt, že *zvěrozvěsti* přinesli s sebou staroslověnštinu.

0:21 Učitelka opravuje chybně použitý tvar slova *zvěrozvěsti* na *věrozvěsti* a pokouší se žákům objasnit vznik této složeniny. Žákům není vysvětlení jasné, a tak ho učitelka znovu vysvětluje prostřednictvím zařazení slova k typu složeniny.

0:22 – 0:25 Jeden z žáků dále prezentuje své nepřesné (nesprávné) poznatky ze základní školy. Učitelka opravuje jen nesprávnou výslovnost a nevhodně užití jazykové prostředky. Na věcné chyby žáka neupozorní. Do řeči jí vstoupí další žák, který potvrzuje chybné sdělení prvního žáka.

0:26 – 0:30 Učitelka řekne žákům, že si myslí, že má pravdu spíše ona. Žáci jí ale argumentují tím, že to není možné, protože oni mají tyto informace ze základní školy a jsou jistě pravdivé. Dialog pokračuje a učitelka vede s žáky diskusi nad pravdivostí vlastních tvrzení. Výuková situace se uzavírá jejím prohlášením, že si vše ještě ověří u učitelky na dějepis.

U: Stejně jako ostatní slovanské jazyky vznikla i čeština z tzv. praslovanštiny. To si budeme pamatovat. Praslovanština je (*napište si*) původní společný jazyk Slovanů. Tento jazyk sice není nikde písemně doložen, ale domníváme se, že existoval tak přibližně od roku 2000 před naším letopočtem.

Ž 1: Paní profesorko, my jsme si ale na základce říkali, že čeština vznikla z nějaký staroslověnštiny ...

U: Říkali ... nějaké ...

Ž 1: Tak řííkali, že vznikla z nějaké staroslověnštiny.

U: Opravdu? To se mi nezdá, že byste si to říkali.

Ž 1: No fakt. Říkali jsme si, že na naše území přišli ti dva zvěrozvěsti a přinesli s sebou spisovný jazyk, tu staroslověnštinu.

U: Ano, to je pravda ... teda byli to věrozvěsti (*směje se*), protože zvěstovali křesťanskou víru.

Ž 1: Takže teda zvěrozvěsti, když zvěstovali?

U: Ne, ne, opravdu věrozvěsti. Tady jde o složeninu nevlastní. Pamatujte si to.

Ž 1: A pak do té staroslověnštiny začaly pronikat česká slova ... a pak ta staroslověnština zanikla ... se tam nějak o ní hádali ... a proto z ní pak u nás vznikla čeština a na jihu ruština, nebo ne, ne ... ta ... azbuka.

U: ... do té staroslověnštiny začala pronikat česká slova ...

Ž 2: My jsme si to říkali taky, paní učitelko. Přesně takhle, že čeština vznikla ze staroslověnštiny, kterou přinesli Cyril a Metoděj.

U: No, ale já vím naprosto přesně, že to bylo tak, že čeština vznikla z praslovanštiny, jak jsem vám řekla na začátku.

Ž 2: Ale my jsme si to vážně taky říkali ... tak jestli se to třeba nějak nezměnilo, jestli se třeba nevyzkoumalo něco nového, že to bylo jinak.

U: No, to bych se teda opravdu divila. Vždyť je to vědecky ověřeno a popsáno v odborné literatuře.

Ž 1: Ale my jsme měli fakt hodně dobrou češtinářku, hodně s námi dělala na přijímačky a taky jsme hodně četli jazykové aktuality, ta měla fakt přehled ... a takhle nás to učila.

U: Tak víte co? Nechte si to v zápise tak, jak jsem vám to řekla já. Abychom si byli stoprocentně jisti, že mám pravdu (*směje se*), tak si to ještě do příště ověřím u paní profesorky na dějepis.

Úkoly/otázky

- 1) Pojmenujte použité vyučovací metody a posuďte jejich vhodnost.
- 2) Analyzujte odpovědi (popř. otázky) žáků. Pokud žáci chybovali, určete kde a zamyslete se nad pravděpodobným důvodem.
- 3) Posuďte učitelčinu argumentaci a způsob, kterým výukovou situaci vyřešila. Navrhněte lingvisticky i didakticky správnou argumentaci.
- 4) Zhodnot'te způsob vysvětlení vzniku složeniny *věrozvěsti* v kontextu popsané situace a posuďte odůvodněnost jeho zařazení do kurikula obchodní akademie.
- 5) Navrhněte alteraci situace s důrazem na mezipředmětové vztahy.

82. (B) Vývoj českého jazyka

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti vývoje českého jazyka i současné vývojové tendence*

Učivo: *čeština a slovanské jazyky; jazyková kultura; základní vývojové tendence českého jazyka*

Modelujte výukovou situaci: na vhodně zvolených příkladech ukažte, jak dokážete žáka dovést k naplnění očekávaného výstupu podle RVP (3. ročník gymnázia). Zaměřte se na propojení dynamiky historického vývoje jazykového systému (hláskosloví, morfologie), jeho reliktních v současném jazyce a současných vývojových tendencí v jazyce.

83. (A) Staroslověnština

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (jazyková norma a kodifikace, kultura jazyka a řeči, původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 7. ročník ZŠ

STAROSLOVĚNŠTINA

Отбче нашъ, иже јеси на небеси, да свѣтитъ сѣ имѣ твоє,
да придеть цѣсарьство твоє, да бѣдетъ волѣ твоѣ ѣко
на небеси и на земли; хлѣбъ нашъ насѣщѣнии даждь
намъ дѣньсь и не въведи насъ въ напастъ нѣ избави ны
отъ ѡкаваго.

U: Tak si promítneme ukázkou staroslověnského textu. Podívejte se, jestli tam vidíte nějaké podobnosti se současnou češtinou.

Ž 1: Tamhle to první by mohlo bejt otče...

U: No, pro začátek dobré ... tak dál.

Ž 2: To je otbče, ne? Tam je malý „b“...

U: Ne, ne, to jsou tak zvané jery, ty se nečtou. Ty spíše měly informovat o výslovnosti, jestli bude měkká, nebo tvrdá.

Ž 3: Hele, támhle je volě ... ale asi říkali volje.

Žáci se smějí.

Ž 2: Naš ... to bude asi náš. A je to je tam víckrát.

U: Dobře. Tak počkejte, abychom tady nestříleli ... co je to za slovní druh – náš?

Ž 2: No, zájmeno.

U: Výborně. A je tam ještě nějaké jiné zájmeno, když jste teď řekli, že jsou si docela podobná.

Ž 4: ... tak asi to tvoє, to je asi tvoje, ne?

Ž 3: Paní učitelko, ono je to tam pak ještě jednou s háčkem ... tak to bude asi něco jinýho, ne? Je tam jednou tvoє, pak tvoѣ ... a to béčko je taky jako měkké, takže k čemu jsou tam vlastně ty háčky? Proč tam to béčko není všude?

U: Víte co, to byl jen takový pokus, já vám to teď promítnu v současné češtině a uvidíte ty rozdíly sami (*promítne žákům text v současné češtině*).

Úkoly/otázky:

- 1) Posud'te vhodnost jednotlivých aspektů dané výukové situace z hlediska odborného i didaktického.**
- 2) Na které vědomosti žáka z prvního stupně můžete navazovat?**
- 3) Posud'te, ke kterému vzdělávacímu cíli vyučující zřejmě směřovala.**
- 4) Na základě nabídnutého textu modelujte odborně i didakticky správnou výukovou situaci se zapojenými mezipředmětovými vztahy.**
- 5) Jak budete postupovat, pokud bude ve třídě inkludován nevidomý žák / žák cizinec (student si vybírá podle absolvovaného PVP)?**

84. (A) Jan Hus a vývoj českého pravopisu

Očekávaný výstup na konci gymnázia podle RVP G: *žák při analýze vybraných textů popíše základní rysy češtiny a vysvětlí zákonitosti jejího vývoje i současné vývojové tendence*

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Situace: maturitní ročník

U: Tome, pojd'te, já si vás dneska vyzkouším z díla Jana Husa. Tak čím byste řekl, že obohatil českou literaturu?

Ž: No, já si ty díla nepamatuju ...

U: Opravdu si na nic nevzpomenete? Když ne z literatury, tak třeba z jazyka ...

Ž: Jo, to s tím pravopisem ...

U: No, co konkrétně myslíte? Vysvětlete to trochu.

Ž: No, říkali jsme si, že je autorem ... to ... ten název si nepamatuju. Ale vím, že místo spřežkového pravopisu zavedl ten diakritický. Zavedl nějaký ty nabodeníčka ... krátký a dlouhý. Krátký byly vlastně háčky a dlouhé byly dnešní čárky.

U: A dokázal byste říct příklad nějaké spřežky, která se před tou úpravou používala?

Ž: No, třeba ii, to by mohlo být í, nebo třeba to cz, to bylo jako dnešní č.

U: A máme ještě v dnešním pravopise nějakou spřežku?

Ž: ... no ...

U: No ... tak když se takhle ptám! Když jste uváděl ty příklady ... tak to byla dvě písmena, která se četla jako jedno. Co? Máme něco podobného ještě dneska?

Ž: No, to ch, který právě Hus zavedl.

U: Tomáš, v tom tedy úplně jasno nemáte, nevzpomněl byste si spíš na nějakou jeho literární práci?

Ž: No, fakt ne.

U: Tak já nevím, třído, co mu dáme?

Úkoly/otázky:

1) Zhodnoťte výkon žáka (správnost odpovědí) a svou odpověď didakticky i lingvisticky zdůvodněte.

2) Zhodnoťte, zda byly postupy při ověřování znalostí žáka správné, posuďte jejich adekvátnost v dané situaci.

3) Na základě znalosti odborné literatury modelujte expozici učiva o vývoji českého pravopisu. Využívejte mezipředmětové vztahy.

4) Předved'te, jak byste žákům představili spis *De orthographia bohemica*, jakých aktivizačních metod můžete využít.

5) Na základě studia odborné literatury vysvětlete problematičnost pojmu tzv. nabodeníčko i Husa a své poznatky zakomponujte do modelové situace.

85. (A) Bratrský pravopis

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: **žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny**

Studijní materiál je určen pro učební obor s maturitou mechatronik (soustružení, frézování)

Učivo: *grafická stránka jazyka*

Jazyk:

Po vynálezu knihtisku se v tištěných dílech ustálil tzv. **BRATRSKÝ PRAVOPIS** (podle listů vydávaných Jednotou bratrskou), který zachovává převážně diakritický způsob záznamu se zachováním několika spřežek. Původní tečka nad měkkými konsonanty se změnila v háček, kterého se užívalo nad *č, d, ě, ř, ě, ž*. Grafém *š* byl používán většinou jen na konci slova, uprostřed slov se užívala spřežka *šš*. Grafém *ě* se začal používat dnešním způsobem. Délka samohlásek se označovala čárkou, kromě *ů* (< *o*). Dlouhé *í* se z technických důvodů nejprve zdvojovalo, později se zapisovalo *ij*, nakonec *j*. Pro foném *j* byly užívány grafémy *g* nebo *y* (*geg*=*její*) pro foném *g* se někdy používal grafém *g*. Uchovalo se psaní dvojitého *w*, jednoduché *v* označovalo *u* na začátku slova. Dvojhláska *ou* se zapisovala *au*. Po *c, s, z* se vždy psalo *y* (*cysy syla*).

Ukázka bratrského pravopisu:

*Když Pán Bůh zpřičin gemu samému známých, na Český Národ w Náboženstvij čistém postawenij/
z Wlaſti wybnanstwij dopuſtil/ y my tobo včastni byuſſe, dostali ſme ſe Božijm řizenjm do koruny Polſké, pod
Wrchnoſti/ kteráž nám Náboženſtvij čistého vedlé Slova Božjho provozowánj/ y bytu/ y žjwnoſti / na gruntech
ſwjch přála, y nad námi ruku Ochranau držela: tak že ſme pokogně od mnohých utiſků a ſlauženj kteráž ſme w
ſwé wlaſti trpěli až poſlawád pod tauž Wrchnoſtj odpočjwali.*

*Když Pán Bůh zpřičin jemu samému známých na český národ v náboženství čistém postavený z vlasti
wybnanství dopustil, i my tobo účastni byuše, dostali sme se božím řízením do koruny polské pod vrchnost, kteráž nám
náboženství čistého vedlé slova božjho provozování i bytu i žjvnosti na gruntech swjch přála i nad námi ruku
ochrannou držela; takže sme pokojně od mnohých útisků a ssoužení, kteráž sme v své vlasti trpěli, až posavád pod
touž vrchností odpočivali.*

(J. A. KOMENSKÝ, Zpráva kratičká o morním nakažení, 1632)

Učitel: Prečtete se výchozí text, který pojednává o bratrském pravopise. Poznamenejte si klidně i do toho dolního textu od Komenského, který pak budeme číst, způsoby, jak se text čte. Jestli tam uvidíte ještě nějaké jiné jevy, které nebudete umět přechít, tak si je označte třeba vlnovkou. Pak si je vysvětlíme.

Žáci začínají pracovat.

Pak si to jako vždycky nalepíte do sešitu, abyste měli všechny poznámky v pořádku.

Úkoly/otázky:

- 1) Zhodnoťte celkovou úroveň a odbornou sdělnost studijního materiálu pro žáky učebního oboru s maturitou.**
- 2) Měl by žák odborného učiliště dané vědomosti získat? Vycházejte jednak z Katalogu požadavků k maturitě, jednak z vlastní didaktické úvahy a z RVP SOV.**
- 3) Kterým hláskoslovným a gramatickým vlastnostem textu byste pokládali za vhodné se explicitně věnovat a proč?**
- 4) Na základě úvah 1–3 modelujte alternativní výukovou situaci, přiměřenou žákům učebního oboru. Věnujte se zejména fázi motivace.**
- 5) Navrhněte další návazné úkoly, kterými byste na tuto úvodní aktivitu navázali. Ve vztahu k vašemu návrhu konkretizujte cíl takto realizované vyučovací hodiny. Návazné úkoly musí být v souladu s cílem a návrhem důkazů o učení žáků; proveďte tedy plánování pozpátku s důrazem na propojenost cíle, ověření jeho dosažení a volbu metod a forem práce.**

86. (A) Počátky češtiny

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

U: Takže ojedinělým slovům v latinských textech říkáme bohemika. Pak jsme mluvili o glosách. Co jsou to glosy? Zopakujte to někdo (*rozdává žákům lísteček s textem*).

Ž: To byly vlastně překlady v textu – v uvnitř textu nebo na okrajích stránky.

U: Výborně. A z takové jedné glosy, která byla vepsaná do zakládající listiny litoměřické kapituly, se vytvořila první česká věta. Máte ji teď na lístečku před sebou. Přečtu vám ji: *Pavel dal jest Ploskovicích zem' u, Vlach dal jest Dolás zem' u bogu i sv'atému Ščepánu se dvěma dušníkoma, Bogučēja a Sedlatu.*

Ž: No, a teď ještě jednou a česky (*směje se*), ba ne, docela to jde, tomu se nechá rozumět. Dolás, co to je Dolás?

U: To jsem samozřejmě upravila do lepší češtiny, kdybych to napsala v tom původním sprážkovém pravopise, tak byste tomu tak snadno nerozuměli. ... Dolás, to je místní název obce Dolany. Čemu ještě nerozumíte?

Ž: Dušníkoma ... to jsou nějací pacienti z plicního oddělení, ne...dušníkoma, jako že jsou slabí na plíce (*směje se*).

U: To jsou nevolníci.

Ž: Ty jo, jaká je tam jako souvislost – dušník a nevolník, to je úplně jiné slovo ... takže s nevolníkama ... to jako církev měla otroky, jo?

U: No, pozor, to ne. Ve starší češtině se vedle jednotného a množného čísla používal také tzv. duál nebo také dvojné číslo. Většinou v případě, kdy se označovali dva, tady teda ti dva nevolníci. Dříve se používal víc, ale dneska ho máme jen pro tvary párových orgánů: oči, uši, ruce, nohy, prsa, ramena, kolena. Jinak už ne.

Ž: No, škoda, že už se dneska nepoužívá, bych mohl říkat dvěma nevolníkama. A proč to, paní učitelko, zaniklo?

U: No, to bylo v důsledku toho, jak se čeština vyvíjela a modernizovala. Prostě se to nahradilo ve většině případech množným číslem. Ale když už jsme to nakousli, tak jak to tedy dneska napíšete, když tam máte to spojení dva, oba a podstatné jméno?

Ž: Tak třeba dva psi.

U: A v sedmém pádě, tam se chybuje nejvíc ...

Ž: ...se dvěma psy.

U: Výborně.

Úkoly/otázky:

- 1) Zhodnoťte celou výukovou situaci z hlediska didaktického.**
- 2) Považujete odpovědi vyučující za dostatečné z hlediska odborné správnosti? Vyberte všechna odborně defektní místa a revidujte je. Na základě nejnovější lingvistické literatury proveďte správnost údaje o první české větě.**
- 3) Jmenujte alespoň deset reliktnů dřívějšího stavu jazykového systému dochovaných v současném jazyce a popište, zda/proč činí ve výuce českého jazyka potíže.**
- 4) Může žák pochopit smysl textu na základě odpovědi: „Dolás, to je místní název obce Dolany“? Kterou podstatnou informaci vyučující pominula?**
- 5) Modelujte vlastní didaktickou situaci na dané téma, motivačně vhodně pracujte s výchozím textovým materiálem, zapojujte mezipředmětové vztahy i konstruktivistické prvky výuky (vyvození základních charakteristik jazyka ukázky – hláskosloví, morfologie).**

87. (A) Klasifikace slovanských jazyků

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: 9. ročník ZŠ

Třída píše opakovací test na téma: Slovanská větev indoevropské jazykové rodiny. Vyučující promítla na interaktivní tabuli následující otázky:

Slovanská větev

1. Do jaké skupiny slovanských jazyků patří čeština?
2. Čím se odlišuje od polštiny?
3. Co znamená pojem diakritika?
4. Čím se odlišuje od slovenštiny?
5. Jakým typem písma píšeme?

Poté si testy vybrala a promítla na tabuli řešení:

Řešení

1. **západoslovanská skupina**
/ spolu s polštinou a slovenštinou
2. **např. nepoužívá spřežky**
/ cz – č, sz – š – Tkaczyszyn /
3. **diakritická znaménka – čárky a háčky**
/ Husova nabodenička krátká a délhá /
4. **ve slovenštině nebyly provedeny změny:**
a/ - ie- na -í- spieva / -ia- na -á- piatok
b/ -uo- na -ů- kôň
c/ nevzniklo písmeno ř
5. **latinkou**

U: Takže tohle jsou správné odpovědi. Doufám, že to budou samé jedničky, bylo to jednoduché.

Ž 1: Paní učitelko, já jsem u té pětky napsala, že psacím nebo hůlkovým ... to je špatně?

U: No, prosím tě, samozřejmě, vždyť to s tím tématem vůbec nesouvisí.

Ž 2: A já jsem tam napsal, že nejčastěji používáme Times New Roman.

Žáci se smějí.

Ž 3: Já tam nemám ... u té jedničky ... to s tou polštinou a slovenštinou ... takže to je chyba?

Ž 4: ... pani učitelko, a když jsem napsal, že se od polštiny odlišuje tím, že pro Poláky není národním jazykem ... to je taky špatně?

U: Uvidíme, zítra vám to přinesu opravené.

Ž 4: ... a u té čtyřky jsem to napsal taky, mě totiž nic jiného nenapadlo. Ach jo, to zas bude průšvih. To s tím Husem, to jsem věděl, ale nevěděl jsem, že to tam mám napsat. Nemohl bych vám to ještě teď říct.

U: Měli jste dost času, uvidíme zítra, já se na to podívám v kabinetě.

Úkoly/otázky:

- 1) Okomentujte způsob ověřování znalostí žáků.**
- 2) Odpovězte na otázky testu a otázky žáků odborně správně. Upozorněte na výslovné omyly.**
- 3) Modelujte vlastní výukovou situaci na dané téma pro fázi opakování.**
- 4) Které znalosti o slovenštině musíte mít jako učitel a které předpokládáte u žáka?**
- 5) Které znalosti o polštině musíte mít jako učitel a které předpokládáte u žáka?**

88. (A) Vývoj souhláskového systému

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: *žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny*

Učivo: *zvukové prostředky a ortoepické normy jazyka; hlavní principy českého pravopisu*

Situace: 1. ročník obchodní akademie

V hodině se žáci zabývají charakteristikou českého jazyka.

U: Co je třeba ještě na češtině zvláštní, když to porovnáte s ostatními jazyky. Napadá vás něco?

Ž 1: Já jsem někde slyšel, že čeština má jako jediná ř.

Ž 2: No, to jsem taky slyšel ...

Ž 3: Já si myslím, že to asi vzniklo, když se zaváděl ten diakritický pravopis ... že se nad r začal psát háček.

U: No, on to nebyl hned háček, ale byla to nejprve tečka. A taky se ř dlouho psalo jako spřežka rz nebo rs.

Ž 1: Takže předtím jsme to ř vůbec neměli? Takže jsme jako ostatní měli jenom r a takhle jsme si to zkomplikovali?

U: Ale měli. Jen se prostě zapisovalo jinými způsoby než s háčkem. Ono to trochu souviselo s výslovností ... ale to je trochu složité, to bychom museli mít před sebou nějaký konkrétní text. Já na příště něco připravím.

U: Tak další charakteristika češtiny ...

Ž 3: No, tak taky máme to ů s kroužkem a ú s čárkou. To taky nechápu, proč to tak máme ... to je přeci úplně jedno, jestli je tam čárka nebo kroužek, ne?

Úkoly/otázky:

1) Komentujte odbornou připravenost vyučující a opravte zavádějící formulace.

2) Uveďte konkrétní názvy textů, které byste si jako učitel/ka do příští hodiny připravil/a. Při výběru textů zohledňujte jazykové (a literární) učivo adekvátní pro 1. ročník obchodní akademie.

3) Modelujte výukovou situaci pro fázi expozice, kde se silným zapojením motivačního faktoru (současný stav jazyka) a konstruktivistického přístupu dovedete žáky k poznání vývoje hláskoslovného systému ve 13.–16. století.

4) Jak žákovi vysvětlíte oprávněnost daného učiva v kurikulu OA?

5) Odpovězte na poslední žákem položenou otázku.

89. (A) Vývoj samohláskového systému

Očekávaný výstup na konci SŠ podle RVP SOV: *žák vysvětlí zákonitosti vývoje češtiny*

Učivo: *tvoření slov, stylové rozvrstvení a obohacování slovní zásoby*

Situace: 1. ročník obchodní akademie, žáci se zabývají procvičováním slovtvorby

U: Zkuste, prosím, popsat, co mají ze slovtvorného hlediska společného následující slova – muška, stroupek, hůlka, důlek, koník a volek.

Ž 1: Kdyby tam nebyl ten důlek a volek, řekl bych, že všechno jsou to ty, ty zmenšeniny, teda zdobněliny. Ale důlek přece není malej důl.

Ž 2: Jasně, že je důlek malej důl – díra jako díra.

Ž 3: ... a volek je malej vůl.

U: Fajn, no, i tak se to dá říct. A teď najděte slova, od kterých byla odvozena i ta ostatní deminutiva.

Ž 1: Moucha, strup, hůl a kůň. Jenže to tam vevnitř těch slov úplně nesedí.

Ž 2: No ze slova moucha zmizí to „o“, do stroupku zase přibude a v těch ostatních se „o“ mění v „u“.

U: Ano, v současné češtině se to tak jeví, ale...

Ž 3: Tomu nerozumím. To si jako máme pamatovat?

Ž 2: No a nemůže to být něco podobného jako když říkáme pes bez psa? Tam to „e“ taky zmizí.

Úkoly/otázky:

1) Komentujte odbornou připravenost vyučující a řekněte, jak byste s tématem pracovali dál vy.

2) Modelujte výukovou situaci pro fázi expozice, kde se silným zapojením motivačního faktoru (současný stav jazyka) a konstruktivistického přístupu dovedete žáky k poznání vývoje samohláskového systému ve 13.–16. století.

3) Nastiňte, jak v aplikační fázi výuky žáci využijí nabyté vědomosti při ověřování a upřesňování významu a podoby slov (v současné i historické češtině) v dostupných slovnících a internetových zdrojích (např. Vokabulář webový).

4) Na základě studia odborné literatury popište, jak se vývoj samohláskového systému odrazil ve vývoji deklinace.

5) Odpovězte na poslední žákem položenou otázku.

90. (A) Vývoj češtiny – morfologie

Učivo: *obecné poučení o jazyce – jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

Situace: Úkol je převzatý z učebnice pro 9. ročník ZŠ: Styblík, V. a kol. (2001). Český jazyk pro 9. ročník ZŠ. SPN: Praha, 2001, s. 8.

U: Vezměte si prosím učebnici na straně 7. Tam máte úkol, Kájo, přeči ho. (*žákyně čte zadání*).
U: Takže budeme sledovat podobu jazyka z počátku 14. století a ukážeme si, jak se český jazyk vyvíjel.

Přečtěte pozorně následující ukázky a pokuste se je s pomocí poznámek převést do současného spisovného jazyka. Na základě srovnání si všimněte rozdílů v slovní zásobě, v hláskové podobě slov, v tvarech slov ohebných a ve stavbě vět.

Z DALIMILOVY KRONIKY (počátek 14. století)

Ot kněze Břěcislava, zětě ciesařova

Po tom kněz Oldřich s světa snide,
syn jeho Břěcislav na kniežecí stolec vznide.
Toho času Otta biely ciesařem bieše,
ten dcerku krásnú velmi jmieše,
tej krásě divit se kniežata k dvoru jezdiechu
a již po všem světu o jejie krásě mluviechu.
Tě v klášteřě světsky chováchu
a tomu klášteřu Sviň Brod řiekáchu.

Když kněz Břěcislav ji tu vzvědě,
mezi panici takto povědě:
„Nebo té dievky dobudu,
nebo svého života zbudu!“
Do kláštera jede jezdecky,
ale klášter vybi vojensky.
Jitka ciesařovně diechu.
A když Čechy v klášter jdiechu,
Jitka v šarlatnej kapici
skry se za oltářem v kaplici.
Kněz Jitku z kláštera vyvede
a po tom s ní na kón vsěde.

Vysvětlivky: Rýmovaná kronika, která vznikla na rozhraní prvního a druhého desetiletí 14. století, byla po několika stoletích omylem přičtena Dalimilovi Mezeříčskému. Název *Dalimilova kronika* se vžil, ale skutečného autora neznáme.

Nadpis má význam „O knížeti Břetislavovi, císařovu zeti“; *kněz* = kníže; *snide* = sešel; *vznide* = vzešel; *Břěcislav* = Břetislav I. (1034–1055); *Otta biely ciesařem bieše* = Otta Bílý byl císařem – Otta Bílý, markrabí nordgavský, později vévoda švábský, nebyl císařem. Tím byl tehdy Konrád II. Jitka byla Otova sestra. Jako Otovu dceru ji mylně uvádí již Kosmas; *jmieše* = měl; *jezdiechu* = jezdila; *mluviechu* = mluvila; *chováchu* = chovali; *Sviň Brod* = Sviní Brod; *řiekáchu* = říkali; *ji vzvědě* = o ní se dověděl; *panici* = mladí šlechtici; *povědě* = pověděl; *nebo* – *nebo* = buď – nebo; *jede* = jel; *vybi* = vybil; *ciesařovna* = císařova dcera; *diechu* = říkali; *jdiechu* = šli; *šarlatná* = šarlatová; *kapicě* = malá kapuce; *skry se* = skryla se; *vyvede* = vyvedl; *vsěde* = vsedl (v textu jsou hojně zastoupeny staročeské minulé tvary, zvané imperfekta a aoristy).

U: Tak třeba ... Milane ... budeme ten text po větách převádět do současné spisovné češtiny. přečti větu a pak ji zkus přeložit. Můžeš využívat ty vysvětlivky dole.

Ž 1: Hm ... ot knjezje B-břjec- ...

U: No, Břjecislava.

Ž 1: ... zjetje ... já nevím, mně to nejde.

U: ...zetě ...

Ž 1: ... ciesařova.

U: A teď to přelož.

Ž 1: ... já nevím ...

U: Od knížete Břetislava, zetě císaře. Řekl bys to takhle?

Ž 1: No neřek.

U: Po tom kněz Oldřich s světa snide ... Aleno!

Ž 2: Po tom kněz Oldřich se světa s ...

U: Dole to máš ...

Ž 2: ... sešel.

U: Co to znamená, že ze světa sešel. A ne kněz, ale kníže.

Ž 2: Jako že zestárnul ...

U: No, spíš že umřel. Další verš, Pavle!

Ž 3: Paní učitelko, já tomu vůbec nerozumím, proč to děláme? K čemu nám to je?

U: No, to je přeci svědectví o tom, jak mluvili a psali naši předci, na tom si přeci ukazujeme, jak se ten náš jazyk vyvíjel.

Úkoly/otázky:

1) Vyvod'te, jaký byl zřejmě cíl vyučovací hodiny. Didakticky zhodnot'te typ cvičení, jeho funkčnost ve vztahu k cíli a způsob, kterým ho žáci ve výukové situaci realizovali.

2) Zhodnot'te a okomentujte argumentaci vyučující ve vztahu k užitečnosti znalostí historického vývoje jazyka (motivace). Jakými jinými argumentačními způsoby byste žáky motivovali k práci s historickými texty a prameny v jazykovém vyučování na základní a na střední škole?

3) Lingvisticky správně komentujte všechny morfologické jevy v ukázce.

4) Které morfologické jevy češtiny 14. století by podle vás měl znát žák základní školy a které maturant? Zaměřte se na všechny slovní druhy a gramatické kategorie. K uvedenému učivu navrhnete výstižný očekávaný výstup.

5) Na základě ukázky modelujte vlastní výukovou situaci pro žáky 9. ročníku.

91. (A) Dělení slovanských jazyků

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský), skupiny jazyků (slovanské – především slovenština – a jiné, jazyky menšinové), jazyk a komunikace (původ a základy vývoje češtiny)*

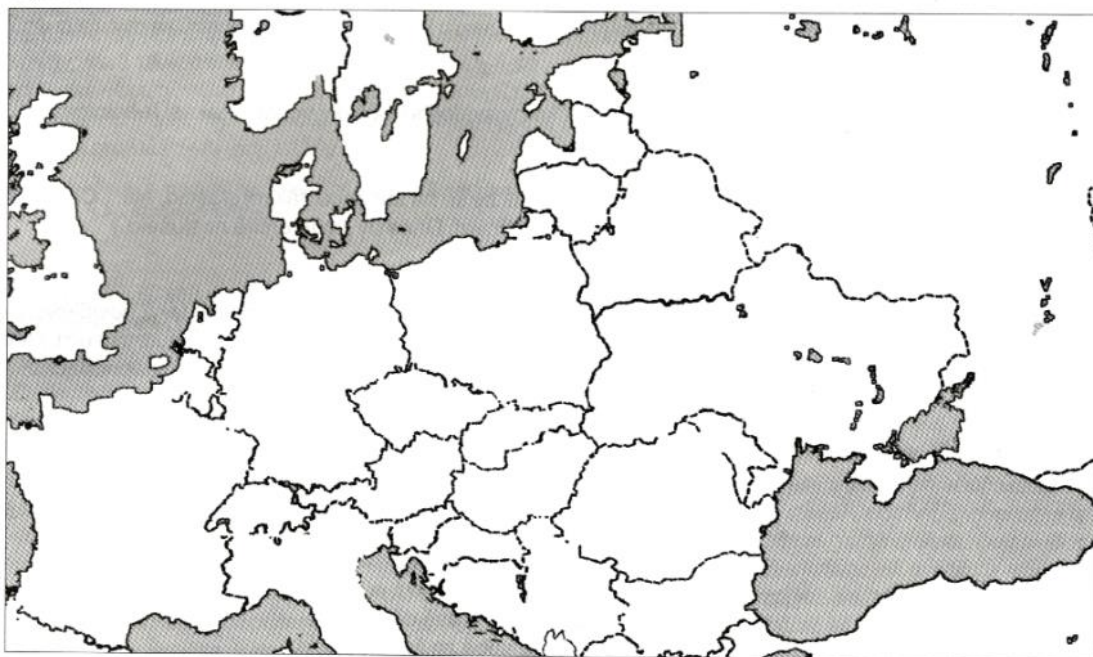
Situace: 9. ročník ZŠ

Žáci mají pracovat samostatně do pracovního sešitu.

Bičíková, V. a kol. (2003). Český jazyk, pracovní sešit pro 9. ročník ZŠ. Havlíčkův Brod: Tobiáš, s. 3.

JAZYKY

- b) Teplými barvami vymalujte území slovanských jazyků: červenou západních, žlutou jižních a oranžovou východních. Modře vyznačte území románských jazyků a zeleně ty státy, kde se hovoří jazyky germánskými.

U: Otevřete si pracovní sešit a vypracujte ten úkol b. Postupujte podle instrukcí. Ještě jednou si tedy zopakujeme, co jsme si o slovanských jazycích říkali ... Terezo!

Tereza: Tak jsou západní, jižní a východní.

U: Dobře, vyjmenujte mi je.

Ž 1: Do západních patří čeština, polština, slovenština ...

U: Východní?

Ž 1: Ta ... ruština ...

Ž 2: ... běloruština ...

U: A ještě ty jižní? Bulharština, chorvatština, staroslověnština ... dál ještě něco?

Ž: A jak mám zakreslit staroslověnštinu?

U: Tu ne, vymřelé jazyky samozřejmě ne. Vezměte si k ruce poznámky z minulé hodiny, ten graf, co jsem vám dala ... kdo to bude mít hotové a dobře, tak mi to přinese a já mu to hned oznámkuji.

Úkoly/otázky:

- 1) Zhodnoťte vhodnost cvičení ve vztahu k výstupům RVP ZV stejně jako průběh výukové situace, případné nepřesnosti opravte.**
- 2) Objasněte procvičovanou problematiku klasifikace slovanských jazyků z hlediska didaktického, a to jak v učivu základní, tak i střední školy. Postihněte hlavní rozdíly.**
- 3) Jak dané cvičení přispívá k rozvoji komunikační dovednosti žáka? Navrhněte alternativní cvičení, které bude v daném směru podnětnější.**
- 4) Učitel nepodává ani nejzákladnější charakteristiku jednotlivých slovanských jazyků, ani příčinu jejich rozštěpení. Modelujte v tom smyslu vlastní výukovou situaci jednak pro základní, jednak pro střední školu.**
- 5) K uvedenému učivu navrhněte výstižný očekávaný výstup.**

92. (A) Přechodníky

Očekávaný výstup na konci 2. stupně ZŠ podle RVP ZV: *žák rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití*

Učivo: *obecné poučení o jazyce – čeština (jazyk národní, jazyk mateřský); slovní druhy, mluvnické významy a tvary slov*

Situace: 9. ročník ZŠ

Přechod posílá k Přemyslovi

Išli pořád, až došli k Přemyslovi, a tu kůň *přiskočiv* k němu stál, jako by byl z kamene.

I *přistoupivše* poslové, podávali mu pestré roucho a řkou: „Vítej nám, muži blažený, nám za knížete a pána souzený. Hle, tu je nové tvé roucho, a proto pusť voly, sedni na koně a pojed' s námi, neb Libuše tebe za manžela, my pak za pána žádáme, *odevzdávajíce se* tobě se vším, což je natcho.“

Tu Přemysl, *postaviv se* rovně jako svíce a otku *vraziv* do země, volal na voly: „Odejďte, odkud jste přišli!“

Ilmed vznesli se do výše a zmizeli.

(A. Sedláček, Historické pověsti lidu českého)

Slovesné tvary vyznačené ve výchozím textu jsou přechodníky.

kůň *přiskočiv* k němu stál ... (= Kůň přiskočil k němu a stál ...)

I *přistoupivše* poslové, podávali mu roucho ... (I přistoupili poslové a podávali mu roucho ...)

Libuše tebe za manžela, my pak za pána žádáme, *odevzdávajíce se* tobě.

(... tebe za pána žádáme a odevzdáváme se tobě.)

Přemysl, *postaviv se* rovně a otku *vraziv* do země, volal ... (= Přemysl se postavil rovně a otku vrazil do země a volal ...)

Přechodníky jsou tvary knižní; poměrně nejčastěji se objevují v umělecké literatuře, u některých autorů i dnes. Jsou ve větě doplňkem, vztaňují se k přísudkovému slovesu i ke jménu v podmětu.

Přechodníkem můžeme vyjádřit jeden z dějů jen tehdy, mají-li děje **společný podmět**.

Přechodníky mají **tři tvary**:

- a) pro rod mužský (*odevzdávaje se, přiskočiv*);
- b) společný pro rod ženský a střední (*odevzdávajíc se, přiskočivši*);
- c) společný pro množné číslo všech rodů (*odevzdávajíce se, přiskočivše*).

V. Styblík a kol.: *Český jazyk pro 9. ročník, SPN, 2004.*

Ž: Tomu nerozumím, proč se to učíme, jasně říkali v televizi, že přechodníky se budou rušit?

U: Vždyť to tam máš napsané. Objevují se i v zákonech a těm musíte rozumět, jejich neznalost neomlouvá.

Ž: A to jsou slovesa?

U: Ano.

Ž: A proč u nich určujeme rod mužský, ženský a střední, když to jsou slovesa?

Otázky/úkoly:

1) Odpovězte na žákovy otázky.

2) Jakým dalším způsobem – vyjma uvedené ilustrace výskytu přechodníků – byste mohli ukázkou využít? Uvažujte z hlediska vývoje spisovného jazyka.

3) Jaká další literární díla zobrazující stejnou událost byste žákovi mohli předložit?

4) Jak byste na nich komparativně mohli sledovat vývoj spisovného jazyka?

5) Modelujte výukovou situaci pro expozici tématu *přechodníky* za použití současného, žákovi blízkého komunikátu obsahujícího přechodníky. Kde žák využije přechodníky ve vlastní komunikační praxi?